

**Denken over hulp
bij financiële zorgen**

**Tijd
voor
toekomst**

Tijd voor toekomst

Denken over hulp
bij financiële zorgen

JUBILEUMBUNDEL TER GELEGENHEID VAN
HET NEGENTIGJARIG BESTAAN VAN DE NVVK

Inspiratie voor de toekomst

Kijkend naar de toekomst ontkomt niemand aan het heden. Het nu is ons startpunt, op zoek naar hoop en inspiratie voor de tijd die voor ons ligt.

Mooi als we het heden ervaren als een springplank, die helpt om de toekomst in te kijken. Maar in 2022 geldt voor veel mensen het tegendeel. Omdat er zoveel gebeurt dat de positie van mensen met schulden extra moeilijk maakt. Toch kan er veel en zijn vele hulpverleners dagelijks bezig om samen met hulpvragers en schuldeisers perspectief te creëren. En dat lukt!

Als NVVK willen wij ons bij het negentigjarig bestaan van de vereniging richten op de toekomst. We stellen onszelf de vraag: wat willen wij bereikt hebben tegen de tijd dat we ons honderdjarig bestaan markeren? Voor het antwoord hebben we zeven mensen gevraagd om hun visie en boodschappen voor de komende tien jaar op papier te zetten. Nog eens zeven mensen hebben we geïnterviewd om diverse aspecten van de financiële hulpverlening te belichten. De zeven essays en zeven artikelen vormen het hart van deze bundel. Ze dienen als inspiratie voor beleidsmakers en hulpverleners, maar ook voor hulpvragers en schuldeisers die zich willen verdiepen in de wereld van de financiële hulpverlening.

De inhoud inspireerde ons bij het opstellen van een NVVK-Agenda voor de toekomst. Tien jaar vooruitkijken is complex, maar de essayisten en de geïnterviewden in deze bundel hielpen ons om onze agenda scherp te krijgen. Gesprekken met leden, hulpvragers en schuldeisers droegen er ook aan bij.

Onze Agenda voor de toekomst kunt u online lezen via de QR-code die hieronder staat afgedrukt. Want als je de voornemens op papier ziet staan, besef je opeens dat een Agenda van de toekomst niet in beton gegoten kan zijn. Vandaar deze online variant, die ons in de gelegenheid stelt ook regelmatig onderhoud te plegen aan de agenda. Waarbij we altijd openstaan voor suggesties van u als lezer.

Zo kijken wij naar de toekomst. Met leden, met hulpvragers, met schuldeisers. Een toekomst zonder financiële stress. Deze bundel geeft daarvoor een aanzet.

Marco Florijn,
voorzitter NVVK

Inhoudsopgave

- 10** **Essay Cok Vrooman:**
Armoede, schulden en ongelijkheid: een complexe relatie
- 16** **'Ik had vooral behoefte aan een luisterend oor'**
Interview met comedian en tv-presentator Edson da Graça
- 20** **Essay Munish Ramlal:**
Voorkomen is beter dan genezen
- 26** **'It takes a village to live a life'**
Interview met Reinarda Veneman,
insolventierechter Rechtbank Den Haag
- 30** **Essay Nadja Jungmann:**
Een effectieve schuldenaanpak vraagt meer
dan vroegsignalering
- 36** **'Tijd om radicaal anders te denken over schuld'**
Interview met Karim Benammar, filosoof
- 40** **Essay Daniëlle van den Akker:**
Van zelfredzaamheid naar redzaamheid
- 46** **De schuldfuif**
Gedicht van Pauline Pisa
- 50** **Essay Jet Bussemaker en Robert Vonk:**
Terugdringen gezondheidsverschillen vraagt uitzicht op
schuldenvrije toekomst
- 56** **'De echte opgave is niet alleen de schuld oplossen'**
Interview met Marco Pastors, directeur Nationaal Programma
Rotterdam Zuid
- 60** **Essay Bernard ter Haar:**
Minder schade door schuld: op zoek naar
het maatschappelijk optimum
- 66** **'Schuldhulpverlening heeft meetbaar impact'**
Interview met Tjeerd Bosklopper, ceo Netherlands Non-life,
Banking & Technology Nationale-Nederlanden
- 70** **Essay Kitty Jong:**
Ook Nederlanders verdienen een living wage
- 76** **'Het moet sneller duidelijk zijn of kosten verhaalbaar zijn'**
Interview met KBvG-voorzitter Chris Bakhuis-Van Kesteren
- 80** **Verder lezen?**
- 82** **Colofon**

Armoede, schulden en ongelijkheid: een complexe relatie

COK VROOMAN

Leiden schulden tot armoede of leidt armoede tot het maken van schulden? Zijn mensen met problematische schulden per definitie arm? Welk beleid helpt om armoede en schulden aan te pakken en lost dit dan ook de ongelijkheid in Nederland op?

Armoede in Nederland

Kunnen we in het welvarende Nederland wel van armoede spreken? Als miljoenen mensen op de wereld moeten rondkomen van minder dan 1,90 dollar per dag, de norm van de Wereldbank voor 'extreme armoede', past ons dan niet enige terughoudendheid bij het hanteren van deze term voor ons land? De Indiase econoom, filosoof en Nobelprijswinnaar Amartya Sen betoogde ooit dat armoede varieert naar tijd en plaats. De grens ligt volgens hem bij het minimale niveau dat iemand nodig heeft om in de eigen samenleving te kunnen functioneren.

Armoede in Nederland bestaat dus wel, maar is iets anders dan armoede in landen waar mensen nauwelijks kunnen overleven vanwege oorlog, overbevolking of jarenlange droogte. Armoede in de huidige tijd verschilt ook van de armoede die zich hier te lande manifesteerde in de naoorlogse wederopbouwperiode. Zeventig jaar geleden lag de levensstandaard in Nederland immers veel lager. Goederen die we nu essentieel vinden, golden destijds als luxe of waren niet beschikbaar.

In de definitie van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) is iemand arm 'als hij of zij geruime tijd niet de middelen heeft om het noodzakelijke van de eigen gemeenschap te verwerven'. Voor 'het noodzakelijke' hanteert het SCP twee criteria (grenzen). Het *basisbehoeften-criterium* betreft onvermijdelijke of zeer wenselijke uitgaven, zoals wonen, voedsel en kleding.

Het *niet-veel-maar-toereikend-criterium* reserveert daarnaast een bedrag voor enige sociale participatie en ontspanning, zoals verjaardagscadeautjes en een korte vakantie.

In 2017 bestond de groep met een inkomen onder het niet-veel-maar-toereikend-criterium uit 939.000 personen, inclusief thuiswonende kinderen (5,7 procent van de Nederlandse bevolking). De groep met een inkomen onder het lagere basisbehoeftecriterium bestond uit 618.000 mensen (3,8 procent van de bevolking). Onder hen zijn veel uitkeringsontvangers, maar ook werknemers en zelfstandigen; ons land telt zo'n 220.000 werkende armen. Bij gepensioneerden die hun hele leven in Nederland hebben gewoond is armoede zeldzaam, omdat hun AOW doorgaans hoger is dan de armoedegrens.

Het wettelijk sociaal minimum is in Nederland niet rechtstreeks gekoppeld aan wat mensen minimaal nodig hebben. In de loop der jaren hebben de normbedragen zich nogal willekeurig ontwikkeld, afhankelijk van de geldende beleidsprioriteiten en de budgettaire ruimte. Die willekeur geldt zowel de verhouding tussen de inkomensnormen voor uiteenlopende huishoudentypen, als het verwerken van veranderingen in de levensstandaard (de consistentie van het indexeringsmechanisme).

Schulden in Nederland

Volgens de NVVK is er sprake van een problematische schuld als iemand alle openstaande vorderingen niet binnen 36 maanden kan afbetalen. Verplichtingen jegens verwanten en onofficiële geldverstrekkers en retributies naar het land van herkomst blijven daarbij buiten beschouwing. Ruim 7 procent van de huishoudens had begin 2021 problematische schulden. Slechts een klein deel daarvan zit in een schuldsaneringstraject. Schulden bij huishoudens zijn grofweg in te delen in vier categorieën:

- Overlevingsschulden: de vaste lasten zijn structureel te hoog voor het inkomen.
- Aanpassingsschulden: ontstaan na een ingrijpende inkomensdaling en/of uitgavenstijging, bijvoorbeeld vanwege werkloosheid, ziekte, scheiding, stijgende huur of energieprijzen.
- Overbestedingsschulden: er is in principe genoeg inkomen, maar men geeft te veel uit.
- Compensatieschulden: schulden om een psychisch tekort, zoals een verslaving, te delgen.

Vaak gaan achter schulden maatschappelijke oorzaken schuil, zoals de economische conjunctuur en de demografische ontwikkeling (bijvoorbeeld meer echtscheidingen).

Oorzaken liggen soms ook in de maatschappelijke spelregels: uitkeringen die onvermijdbare kosten niet dekken, hoogdrempelige overheidsvoorzieningen, de organisatie van de arbeidsmarkt en de Nederlandse 'anderhalf-verdienerscultuur'. Het gedrag van instanties, werkgevers, kredietverstrekkers en burgers speelt daarnaast ook een rol.

De kinderopvangtoeslagaffaire leert dat schulden soms rechtstreeks voortkomen uit overheidsbeleid. Een kwetsbare groep burgers werd door de Belastingdienst geconfronteerd met hoge, onvoorziene terugbetalingsverplichtingen. Dat kwam door complexe regels, weinig oog voor de uitvoerbaarheid en een (door het toenmalig beleid gewenste) strenge uitvoering, waardoor schulden in korte tijd sterk opliepen.

Problematische schulden komen in alle lagen van de bevolking voor. Van de mensen in een wettelijk schuldsaneringstraject (Wsnp) zit opvallend genoeg slechts 15 procent onder het niet-veel-maar-toereikend-criterium. Niet alle schuldenaren zijn dus arm; ook hebben niet alle armen problematische schulden. Als het al zou lukken om alle problematische schulden te delgen, zou daarmee de armoede in Nederland nog niet zijn opgelost. Het omgekeerde geldt eveneens.

Er zijn raakvlakken tussen armoede en schulden, maar beide vraagstukken vergen goed doordacht beleid en passende maatregelen, met aandacht voor de eventuele samenhang en de relatie met andere beleidsterreinen: zorg, wonen en onderwijs.

Ongelijkheid en sociale klassen

Armoede houdt verband met ongelijkheid, maar is niet hetzelfde. Armoede heeft te maken met het al dan niet bereiken van de geldende minimumstandaard (ongeacht wat anderen hebben). Ongelijkheid is een verdelingsvraagstuk.

Volgens het SCP hangen iemands maatschappelijke positie en levenskansen tegenwoordig af van vier soorten hulpbronnen. Naast verschillen in economisch kapitaal (geld, onderwijs en werk), gaat het om verschillen in 'wie je kent' (sociaal kapitaal), 'waar je bij past' (cultureel kapitaal) en 'wie je bent' (persoonlijk kapitaal: gezondheid en aantrekkelijkheid).

Op basis van empirisch onderzoek naar de verdeling van deze hulpbronnen vond het SCP in 2014 zes sociale klassen. De *gevestigde bovenlaag* beschikt over het meeste totaal kapitaal, daarna volgt de groep *jongere kansrijken*, op haar beurt gevolgd door de *werkende middengroep* en de groep *comfortabel gepensioneerden*. De onzekere werkenden en het precariaat beschikken over de minste hulpbronnen. Toen het onderzoek in 2020/21 werd herhaald, bleek dit beeld tamelijk stabiel, ondanks de economische voorspoed en het gevoerde (armoede)beleid in de tussenliggende periode.

In het algemeen zijn groepen met veel hulpbronnen tevredener over de samenleving en de politiek en hebben ze ook meer vertrouwen in anderen dan de groepen achterblijvers. Er bestaat dus een verband tussen brede maatschappelijke ongelijkheid en de ervaren sociale cohesie. Brede ongelijkheid is daarmee vermoedelijk een grotere bedreiging voor de kwaliteit van onze samenleving dan financiële armoede en problematische schulden.

Actueel beleid

Uit het coalitieakkoord blijkt dat het kabinet Rutte-IV ongelijkheid, armoede en schulden wil tegengaan. Die ongelijkheid wordt echter 'smal' benaderd: het gaat vooral om maatregelen gericht op betere onderwijskansen en een goed functionerende arbeidsmarkt. Het terugdringen van verschillen in inkomen en financieel vermogen is geen expliciet doel (al is het laatste in Nederland veel schever verdeeld dan elders). Verschillen in niet-economische hulpbronnen blijven buiten beschouwing.

Wel is afgesproken om het sociaal minimum iedere vier jaar te herijken en vast te stellen of dit toereikend is om van te leven en mee te doen in de samenleving. De in juli 2022 ingestelde commissie-Engbersen gaat in kaart brengen wat verschillende huishoudens nodig hebben en zal ook de systematiek achter de berekening opnieuw bekijken. Dit kan een eerste stap zijn om een deel van de institutionele oorzaken achter het armoede-vraagstuk aan te pakken. Het schuldenbeleid van het kabinet richt zich vooral op betere financiële educatie, meer vroegsignalering, verruiming van schuldhulptrajecten en strengere eisen aan bewindvoerders. Dit beleid zal de maatschappelijke tegenstellingen en armoede in Nederland niet oplossen, maar kan de schuldenproblematiek wel verminderen.

Het is zeer onwenselijk dat mensen hun gehele leven door schulden worden achtervolgd. Een succesvolle aanpak kan voor de betrokkenen veel uitmaken, in termen van hun gezondheid, tevredenheid, ondernemerszin en bovenal: hun toekomstperspectief. Daarom is het terecht dat veel partijen in het sociaal domein actief en bevolgen met de aanpak van schulden bezig zijn.

Cok Vrooman (1957) studeerde Sociologie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR) en promoveerde op een studie over de relatie tussen instituties en maatschappelijke uitkomsten. Hij startte zijn loopbaan als onderzoeker bij de EUR en de Sociale Verzekeringsraad. Daarna trad hij in dienst bij het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), waar hij strategisch adviseur/onderzoeker is. Sinds 2015 bekleedt hij ook de leerstoel Sociale Zekerheid en Participatie aan de Universiteit Utrecht (afdeling Sociologie).

Comedian en tv-presentator Edson da Graça
over zijn tijd met schulden:

‘Ik had vooral behoefte aan een luisterend oor’

Comedian en tv-presentator Edson da Graça leefde jarenlang met schulden. Pas toen een collega daarachter kwam en hem een luisterend oor bood, lukte het hem om de zaken weer op orde te krijgen. Nu praat hij er openhartig over om zo het taboe op schulden te doorbreken.

De loopbaan van muzikant en comedian van Kaapverdiaanse afkomst Edson da Graça (1981) leek één groot succesverhaal. In 2018 was hij gast van het tv-programma de ‘Slimste mens’ en daarna was hij presentator van programma’s als ‘Willem Wever’, ‘Nieuwe Baasjes’ en het spraakmakende ‘Gewoon. Bloot’.

Maar in mei 2021 vertelde hij aan de talkshowtafel van ‘Op1’ openhartig over een langdurige, moeilijke periode van problematische schulden. Op 21-jarige leeftijd meende hij met een bandje te kunnen leven als muzikant. Het ging best goed met de opdrachten en een manager zorgde voor de financiën.

Toen hij echter een jaar later eens keek hoe de vlag erbij hing, stond er niet 80.000 euro op de rekening – zoals hij verwachtte – maar een tekort van 10.000 euro. Ook de belasting was niet betaald. Dat was het begin van een zware tijd waarin Da Graça veel blowde, brieven niet meer open maakte en zich steeds verder terugtrok. “Ik stak gewoon mijn kop in het zand”, zegt hij er nu over.

Wel had hij nog een baantje als muziekleraar op een mbo-school. Daar was een zorgcoördinator voor de leerlingen die hem een keer recht op de man af vroeg wat er aan de hand was. Toen Da Graça vertelde over zijn schulden voelde het als een opluchting. Met steun van die collega heeft hij zich uiteindelijk uit de schulden kunnen werken. Zijn ervaringen heeft hij later kunnen inzetten voor de tv-serie ‘Uit het rood’, waarin sociale ondernemers vijf jongeren met schulden weer op weg probeerden te helpen. “Het idee achter het programma was niet schuldhulpverlening, maar de jongeren aan een baan helpen. Want zonder inkomen kun je niet afbetalen.”

Een luisterend oor

De ondernemers boden de jongeren ook een luisterend oor. Dat is volgens Da Graça misschien nog wel belangrijker dan technische ondersteuning. “Je zit niet alleen financieel in de min, maar ook emotioneel en sociaal. Je verwijt jezelf dat je in deze situatie bent terechtgekomen. Je voelt ook letterlijk ‘schuld’ en schaamte. Je verliest vrienden vanwege ruzie over geld of omdat je geen geld hebt om mee te doen. Je durft geen brieven meer te openen of schuldeisers te bellen, waardoor je steeds verder wegzakt.”

Precies daarom was het doel van de serie jongeren aan het werk te helpen, zodat ze weer een beetje rust zouden krijgen. “Perspectief is alles: daar ga je naartoe bewegen”, benadrukt Da Graça.

‘Misschien moet de schuldhulpverlening de technieken kopiëren van online gok-sites om jongeren te bereiken’

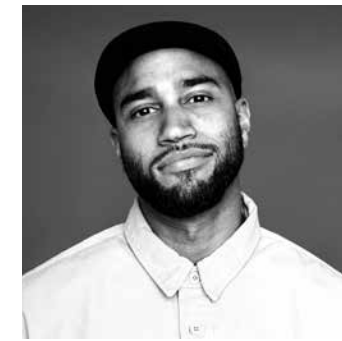
Zelf heeft hij nooit gebruik gemaakt van schuldhulpverlening, afgezien van deelname aan een budgetcursus. “Maar dat was niet wat ik nodig had. Ik wist wel wat eraan schortte. Ik miste iemand om mee te praten.”

Is het voor jongeren van nu moeilijker om uit de schulden te blijven dan zeg twintig jaar geleden?

“Zeker. Vroeger zag je de stoere gasten met merkkleding op het schoolplein. Als puber ontleen je daar je identiteit aan. Maar nu word je via internet voortdurend geconfronteerd met verleidingen. Je kunt je er veel moeilijker aan onttrekken. Datzelfde geldt voor gokken. Vroeger moest je ervoor naar het casino. Nu kan het overal met je mobiele telefoon.”

Wat kan het makkelijker maken om naar de schuldhulpverlening te stappen?

“Zichtbaar zijn. Gemeenten weten de jongeren niet te bereiken omdat ze een wat stoffig, ambtelijk imago hebben. Misschien moet de schuldhulpverlening de technieken kopiëren van de online gok-sites. Die weten jongeren wél te bereiken. Misschien moet je wel je kantoor uit naar de plekken waar jongeren zich ophouden.”

Zelf heb je ervaren dat het heel moeilijk is om te praten over schulden. Hoe valt dat taboe te doorbreken?

“Dat is toch aan mensen zoals ik: om erover te praten en alles gewoon open te gooien. Soms denk je te maken te hebben met een succesvol iemand, maar dan blijkt hij toch schulden te hebben. Het idee bestaat dat ‘schulden’ iets is van een bepaald type mensen. Maar het kan iedereen overkomen.” Da Graça wil nog één boodschap meegeven voor mensen die nu in de schulden zitten. “Als het je overkomt, val je in een zwart gat. Maar besef dan dat er veel mensen op de wereld zijn die je willen helpen. Veel meer dan je denkt.”

Voorkomen is beter dan genezen

MUNISH RAMLAL

Wat is er nodig om schulden te voorkomen en het systeem van financiële hulpverlening beter aan te laten sluiten op de leefwereld van mensen met schulden? Zeven aanbevelingen voor een beter schuldhulpsysteem vanuit de praktijk van een ombudsman.

De overheid moet zich meer inspannen om schulden te voorkomen en het systeem van financiële hulpverlening beter te laten aansluiten op de leefwereld van mensen met schulden. Daarin schiet de overheid nu tekort. Soms verergert zij het probleem zelfs, zoals bij de toeslagenaffaire.

Schulden worden snel opgebouwd, maar de nasleep ervan kan een leven lang duren. Al vanaf je achttiende mag je rood staan, een krediet aangaan en een telefoonabonnement afsluiten.

Veel jongvolwassenen hebben een hoge studieschuld en achterstanden bij de zorgverzekeraar. Niet-studerende jongeren raken soms op hun 21ste dakloos, omdat zij vanwege de kostendelersnorm niet meer thuis mogen wonen, en komen vervolgens in de schulden. Zonder vast huisadres heb je immers geen recht op sociale voorzieningen. Heb je geen ziektekostenverzekering, dan krijg je een boete en moet je een hogere premie betalen, want de basisverzekering is verplicht.

Steeds meer mensen kampen met schulden vanwege hoge huren, energiekosten en dure boodschappen, maar komen niet in aanmerking voor overheidscompensatie voor minima. Veel ondernemers hebben tijdens de coronapandemie grote schulden opgebouwd bij de overheid.

De Wet gemeentelijke schuldhulpverlening wil bereiken dat mensen met risicovolle of problematische schulden bij gemeenten terecht kunnen voor advies, schuldbemiddeling of een saneringskrediet. Maar in de praktijk ervaren mensen het schuldhulptraject als zwaar. Ze moeten drie jaar lang van 40 euro leefgeld per week overleven. Het gebeurt geregeld dat mensen voor of tijdens het schuldhulptraject geen geld hebben om eten te kopen. Veel mensen zijn

afhankelijk van de voedselbank, die via een intake vaststelt of iemand hiervoor in aanmerking komt. De toelating tot de schuldhulpverlening maakt in die zin geen einde aan de 'overlevingsstand' waarin mensen vaak al jarenlang verkeren.

Schrijvende voorbeelden

Er zijn legio voorbeelden van mensen die de ombudsman om hulp vragen omdat ze in de knel zitten en geen begrip krijgen voor hun situatie.

Zo sprak ik een jonge vrouw die in een traject voor jongeren met schulden zat. Nadat ze hulp had gekregen, wilde zij een studie oppakken. Daardoor kwam ze niet meer in aanmerking voor het minnelijk traject, alleen nog voor wettelijke schuldsanering. Dat wilde ze niet. De situatie maakte haar zo ziek dat ze niet meer reageerde op de vragen van schuldhulpverlening. Het schuldhulptraject werd stopgezet. Toen ze zich na enige tijd opnieuw aanmeldde, bleek ze alsnog in aanmerking te komen voor het minnelijk traject, maar dan wel met vijf jaar vertraging. Ook was er een man die, anderhalf jaar na de toekenning van een saneringskrediet, door een inkomensval opnieuw in de schulden kwam. Hij stelde de Kredietbank voor om de maandelijkse aflossing te verlagen, maar reageerde vanwege alle stress niet op een verzoek om meer gegevens aan te leveren. Toen er een huurachterstand ontstond, kwam de man via vroegsignalering opnieuw in beeld bij de schuldhulpverlening. Zijn verzoek om maandelijks minder af te lossen en een tweede regeling te treffen, werd niet geaccepteerd. De schuldhulpverlening achtte dit niet verantwoord, omdat er sprake was van recidive en hoge schulden. De man kwam alleen voor verdere hulp in aanmerking als hij akkoord zou gaan met beschermingsbewind. Ik sprak een alleenstaande moeder die vanwege de kostendelersnorm werd gekort op haar uitkering. Omdat haar thuiswonende dochter vanwege persoonlijke omstandigheden geen financiële bijdrage kon leveren, voelde de studerende zoon zich verplicht om extra collegegeldkrediet te lenen om zijn moeder te helpen met de vaste lasten. Ook sprak ik een vrouw die bijna klaar was met haar schulden-traject en graag haar familie in het buitenland wilde bezoeken. Ze moest de reis bekostigen vanuit het leefgeld, wat natuurlijk niet kon. Geld vragen aan familieleden durfde ze niet, waardoor ze nog meer stress en eenzaamheid ervoer.

Starre regels beperken zelfredzaamheid

Het schuldensysteem bestaat uit rigide procedures en afspraken die strak moeten worden nagekomen. Zodra iemand iets niet

goed doet, gelden vaak strengere regels. Als het niet lukt om een betalingsachterstand af te lossen, lopen de schulden door extra kosten snel op. Daardoor ontstaan er ook bij andere instanties schulden. Deze vicieuze cirkel is moeilijk te doorbreken. Mensen proberen te overleven, maar zijn mentaal niet in staat om structureel te werken aan de verbetering van hun schuldenpositie. De complexiteit en starheid van de regels vormen daarbij een extra hindernis. Pogingen om de schulden zelf te regelen, lopen meestal op niets uit. Zo kunnen ondernemers bij een inkomstenbelastingsschuld geen gebruik maken van een betalingsregeling voor particulieren, ook al gaat het om een niet-zakelijke schuld.

Ook de BKR-registratie, bedoeld om de burger te beschermen, leidt juist vaak tot problemen. Zo belemmert de registratie je om na afronding van het minnelijk traject een eigen onderneming te starten, een telefoonabonnement af te sluiten of een woning te kopen. De registratie vormt zo een continue herinnering aan een verleden dat je juist achter je wil laten.

Overheid als onderdeel van het probleem

De overheid draagt zelf vaak bij aan het ontstaan van schulden. Zo hanteren verschillende overheden verschillende betalingsregels, die voor mensen niet te volgen zijn. Ook kan de terugvorderings-systematiek extra problemen veroorzaken. Schulden worden vermeerderd met rentes, boetes, invorderingskosten en gebruteerd. In de hoop meer schulden te voorkomen, vragen mensen kwijtschelding van de gemeentelijke belastingen aan. De gemeente kijkt dan naar de hoogte van het inkomen en het vermogen. Wie een klein eigen vermogen heeft, krijgt geen kwijtschelding, ook niet als het inkomen rond het bijstandsniveau is. Er wordt doorgaans niet gekeken wat iemand werkelijk te besteden heeft en of er sprake is van betalingsregelingen, behalve als het om een preferente schuldeiser zoals de Rijksbelastingdienst gaat. Terugvorderingen leiden vaak tot een verstoorde relatie tussen burger en overheid. Veel mensen moeten hulp vragen aan de overheid, terwijl ze gebukt gaan onder leed dat hun door diezelfde overheid is aangedaan. Die kloof tussen de leefwereld van mensen en de systeemwereld van de overheid leidt tot spanningen, waar veel mensen onder lijden.

Naar een beter systeem voor financiële hulp

Het huidige systeem voor financiële hulp, hoezeer ook vanuit goede bedoelingen ingesteld, werkt oplossingen tegen, omdat het niet aansluit op de leefwereld van mensen. In plaats van mensen effectief te helpen, hen de gelegenheid te bieden om te ontspannen

en hun leven te herpakken, krijgen ze te maken met een bureau-cratistische systeempraktijk die oplossingen in de weg staat. Een beter schuldhulpsysteem vraagt minder regels, meer creativiteit, minder juristen, meer ervaringsdeskundigheid, minder beleid en meer beslissingsvrijheid voor mensen aan de balie.

Het vraagt van de overheid om samen met betrokkenen tot een persoonlijke, passende oplossing te komen om schuldenleed tegen te gaan. Het vraagt om voorzieningen zonder strenge criteria, zoals de hoogte van het bruto-inkomen. Door naar de werkelijke situatie te kijken, kan aan integrale oplossingen worden gewerkt. De overheid dient signalen vroegtijdig te herkennen en daar actief op in te spelen. Bijvoorbeeld als een burger om uitstel van betaling vraagt of als een ondernemer financiële ondersteuning aanvraagt terwijl hij daar eigenlijk niet voor in aanmerking komt. Het helpt niet om verzoeken formeel af te handelen, af te wijzen of mensen maar weer door te verwijzen naar het volgende loket. Van de overheid mag meer worden verwacht dan dat er een checklist wordt doorlopen. Het is van cruciaal belang om aan te sluiten bij wat burgers echt nodig hebben. Daarom kom ik tot de volgende zeven aanbevelingen voor een beter schuldhulpsysteem:

1. Wees alert op vroege signalen, voorkom vermeerdering van schulden door integraal samen te werken met alle betrokken partijen. Investeer in preventie, in snellere kwijtschelding en sanering van schulden.
2. Koppel voorzieningen niet aan een inkomensgrens, kijk naar wat mensen werkelijk te besteden hebben en houd rekening met alle schulden bij het beoordelen van voorzieningen.
3. Voorzie in voedselpunten die geen toelatingscriteria of termijnen hanteren.
4. Laat het boetebeleid los bij de verplichte basis-zorgverzekering. Goed verzekerd zijn is veel belangrijker en kan uiteindelijk zelfs geld besparen.
5. Draag niet bij aan schulden door vorderingen te verhogen en uit handen te geven aan derden.
6. Los knelpunten in het beleid op en zorg dat beleidsregels meer op elkaar zijn afgestemd.
7. Schrap regels die in het leven zijn geroepen om burgers te beschermen maar hen in werkelijkheid belemmeren, zoals de BKR-registratie.

Munish Ramlal (1982) is gepromoveerd jurist. Hij startte zijn loopbaan als adviseur bij de Nationale ombudsman. Daarna werkte hij als organisatieadviseur voor publieke organisaties. Ook was hij hoofd Systeemtoezicht bij de Autoriteit Persoonsgegevens, waar hij toezicht hield op de naleving van privacyrechten van burgers door bedrijven en overheden. Sinds september 2021 is hij ombudsman voor de metropool Amsterdam.

Reinarda Veneman,
insolventierechter Rechtbank Den Haag:

‘It takes a village to live a life’

Ze zijn op één hand te tellen, de keren dat insolventierechter Reinarda Veneman iemand niet heeft toegelaten tot de schuldsaneringsregeling van de Wsnp. Ze heeft respect voor mensen die deze weg kiezen. Want door hen heeft ze een andere kant van de samenleving en de arbeidsmarkt leren kennen.

Zijn schulden pech of eigen schuld?

“Problematische schulden ontstaan meestal door pech: negatieve ‘life events’. Maar ook door toeslagen die moeten worden terugbetaald en soms door verkeerde keuzes. De druk om mee te doen met de nieuwste trends is enorm hoog. Tegelijkertijd is het heel makkelijk om van alles te kopen en pas later te betalen. Het probleem is dat schulden die niet worden afbetaald, in korte tijd gigantisch oplopen. Veel mensen die ik op een zitting zie, zitten aan de onderkant van de samenleving, maar zeker niet allemaal. Er was ook eens een jonge piloot bij die heel veel geld in zijn opleiding had gestoken, maar in coronatijd geen baan kreeg.”

Wat doet schuld met mensen?

“Schulden hebben een enorm negatief effect op het zelfbeeld van mensen, maken depressief en passief, leiden tot schaamte. Schulden zijn ook vaak de oorzaak van andere problemen, zoals relatieproblemen, problemen op het werk en fysieke en mentale klachten. Zolang mensen geen basiszekerheid hebben, hebben ze niet de energie om aan andere problemen te werken.

Daarom is het zo belangrijk om allereerst de schulden aan te pakken. In de verhalen die ik tijdens de zitting hoor, zie ik rode lijnen. Veel mensen hebben geen zekerheid over hun werk of inkomen of worden niet doorbetaald bij ziekte. Mijn beeld van de samenleving en de arbeidsmarkt is minder rooskleurig geworden. Het is voor een grote groep mensen helemaal niet zo fantastisch geregeld als je in Nederland zou verwachten.”

Laat u iedere aanvrager toe tot de schuldsaneringsregeling?

“Aan het eind van de zitting doe ik vrijwel altijd meteen uitspraak. Er hangt voor mensen enorm veel van af. In de vier jaar dat ik nu insolventierechter ben, is het hooguit vijf keer voorgekomen dat ik iemand niet heb toegelaten tot de regeling. Bijvoorbeeld omdat de schulden niet geheel te goeder trouw waren ontstaan of omdat iemands persoonlijke situatie te instabiel was. De schuldsaneringsregeling is zwaar. Het voordeel is wel dat je na drie jaar met een schone lei verder kunt. Ik heb respect voor mensen die deze weg kiezen. De meesten hebben al jaren met schulden geworsteld voordat ik ze op de zitting zie. Ze hebben het al die tijd niet opgegeven, maar zijn oplossingen blijven zoeken. Dat zegt wel wat over hun mentaliteit. Sommige mensen zie ik aan het eind van de drie jaar terug, omdat er nog iets geregeld of gecheckt moet worden. Dan vraag ik hoe het is gegaan. Het valt mij op dat mensen vaak positief terugkijken.

Na alle stress en zorgen, gaf de schuldsaneringsregeling een bepaalde rust en zekerheid.

‘Er wordt in deze tijd te veel van mensen gevraagd’

De laatste jaren neemt het aantal mensen dat een beroep doet op de wettelijke schuldsaneringsregeling af. Dat vind ik zorgelijk, want het aantal mensen met financiële problemen neemt juist toe. Weten mensen de weg naar schuldhulpverlening goed genoeg te vinden? Verwijst de gemeente mensen op tijd door? Ik ben blij dat de wetgever bezig is de regeling aan te passen, zodat die vriendelijker en toegankelijker wordt.”

Wat is er nodig om problematische schulden de wereld uit te helpen?

“Lastige vraag. Schuldenproblematiek is iets van alle tijden. Ik denk wel dat in deze tijd te veel van mensen wordt gevraagd; de zelfredzaamheid wordt overschat. Eén foutje in de aanvraag van een toeslag, en je wordt er keihard op afgerekend. De overheid lijkt geregeld niet uit te gaan van vertrouwen, maar van wantrouwen. Daar komt bij dat iedereen verantwoordelijk wordt gehouden voor de eigen situatie en positie. Het mantra is dat als je je best doet en diploma's haalt, je ook succesvol wordt. Dat lijkt positief, maar de onderliggende boodschap is dat als je niet succesvol bent, je dat aan jezelf te danken hebt. Dan heb je kennelijk minder goed je best gedaan.

Door op die manier naar mensen te kijken, halen we de solidariteit onderuit. De werkelijkheid is dat er mensen zijn die hard werken, maar niet genoeg verdienen om hun rekeningen te kunnen betalen. De koffersjouwiers op Schiphol zijn er een voorbeeld van.

De samenleving zou beter en vriendelijker worden als we ervoor zorgen dat iedereen genoeg verdient om normaal te kunnen leven en als we uitgaan van vertrouwen. Ik kies zelf bewust voor vertrouwen, ook in mijn werk. Ik geloof erin dat iedereen elkaar nodig heeft. Ken je de uitdrukking: *it takes a village to raise a child*? Volgens mij geldt dat breder: *it takes a village to live a life*.”

Reinarda Veneman (1969, Tefe; Brazilië) studeerde rechten aan de Universiteit van Leiden. Sinds 2012 werkt ze als rechter bij de Rechtbank Den Haag, sinds 2019 als insolventierechter.

Een effectieve schuldenaanpak vraagt meer dan vroegsignalering

NADJA JUNGSMANN

De aanpak van de schuldenproblematiek staat vol in de steigers. Zowel in het publieke als private domein wordt flink geëxperimenteerd met pilots en nieuwe werkwijzen. Het tempo waarmee de Staatscourant nieuwe schuldenwetgeving aankondigt, heeft de NVVK in haar negentigjarig bestaan niet eerder meegemaakt. Toch lijken de echte doorbraken nog niet in zicht. Hoe realistisch is het om tot een samenleving zonder problematische schulden te komen? En wat is daarvoor nodig?

Veel huishoudens blijven buiten beeld

De schuldenproblematiek in Nederland is groot. Bijna één op de tien huishoudens worstelt met problematische schulden. Slechts een zesde van die huishoudens is in beeld bij de hulpverlening. En dan nog duurt het vaak te lang voordat mensen echt uit de schulden zijn. De introductie van de participatiesamenleving in 2013 en de forse bezuinigingen die gemeenten in dezelfde periode moesten verwerken, hebben de aanpak van de schuldenproblematiek geen goed gedaan. Zelfs toen de economie zo rond 2015 weer op volle toeren draaide, bleef de verwachte afname van de schuldenproblematiek uit. De haperende aanpak leidde tot een flinke reeks onderzoeken en publicaties. Rapporten van onderzoeksbureaus, hogescholen en instituten zoals de Algemene Rekenkamer, de Nationale Ombudsman en de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, vroegen aandacht voor het gegeven dat een te grote groep huishoudens verstoken bleef van hulp. Dit bracht een veelvormige, maar ook gefragmenteerde zoektocht op gang naar manieren om schuldenproblematiek vroeger te signaleren en mensen sneller te voorzien van passende en effectieve hulp.

In 2020 voerde ruim een derde van alle gemeenten minimaal één experiment uit om de lokale schuldhulpverlening te verbeteren. Er werden tal van privaat-publieke samenwerkingsverbanden opgericht. In de context van de Brede Schuldenaanpak kwam het parlement in een ongekend tempo met een veelheid aan moties en nieuwe wetgeving.

Geboden hulp wordt niet aangenomen

De in gang gezette beweging stemde op het eerste gezicht heel optimistisch. Met zoveel nieuwe wetgeving, beleidswijzigingen, pilots en nieuwe werkwijzen, zou toch een doorbraak in de aanpak van problematische schulden moeten worden bereikt? De praktijk bleek echter weerbarstiger. Noch het bereik noch de effectiviteit van de schuldhulpverlening zijn substantieel toegenomen. Zo hebben gemeenten sinds 1 januari 2021 de wettelijke taak om bij achterstanden in de betaling van vaste lasten te voorzien in vroegsignalering. De eerste monitoring laat zien dat huishoudens met deze achterstanden inderdaad op grote schaal door hun gemeente worden benaderd. De goed bedoelde pogingen leiden er echter niet toe dat mensen zich massaal aanmelden voor de aangeboden hulp. In de ruim 280.000 contactpogingen die gemeenten het afgelopen jaar ondernamen, kwam er in krap 40.000 situaties contact tot stand. De aangeboden hulp werd in nog geen 8.000 situaties geaccepteerd. Een teleurstellend nettoresultaat van 3 procent.

Een effectieve aanpak begint bij een goede probleemanalyse

Onderzoek naar schuldhulpverlening is in Nederland doorgaans beschrijvend van aard. Dankzij het CBS weten we hoeveel huishoudens met problematische schulden verstoken zijn van hulp en ook wat hun kenmerken zijn. Het ontbreekt ons alleen aan verklaringen. Waarom zoeken deze huishoudens de beschikbare hulp niet actief op of reageren ze niet op de contactverzoeken van de gemeente? Is het schaamte? Wantrouwen jegens de overheid? Zien mensen op tegen de forse voorwaarden van schuldhulpverlening, zoals het vragen van kostgeld aan meerderjarige inwonende kinderen? Of komt het door een laag zelfbeeld, waardoor mensen niet geloven dat er een oplossing voor hen is weggelegd? En wat is effectief bij het doorbreken van dit soort onzichtbare mechanismen?

Een gedegen probleemanalyse ontbreekt ook op andere plekken. Zo nam de Tweede Kamer in de afgelopen jaren een reeks van moties aan met als doel de effectiviteit van de schuldhulpverlening een impuls te geven. De ambities waren groot, maar de moties konden tot in de verste verte niet waarmaken wat ermee werd beoogd.

Zo was er de motie om ophogingen van overheidsvorderingen kwijt te schelden. Onderzoek wees uit dat de uitvoering van deze motie niet zou bijdragen aan het terugdringen van problematische schulden. Datzelfde gold voor de motie voor een wettelijk recht op een aflossingspauze. Uit onderzoek bleek dat de uitvoering van deze motie juridisch onhaalbaar is en dat er in het veld weinig geloof is in de toegevoegde waarde van dit recht.

Er is een reeks van rapporten die aangeven dat het gemiddeld (te) lang duurt voordat mensen een oplossing hebben voor hun schulden én dat de instroom in de Wsnp afneemt. Hoe komt dat? Waarom duurt het zo lang? Waardoor is de instroom in de Wsnp zo laag? Zijn gemeenten te terughoudend om te proberen een minnelijke regeling te treffen? Zijn ze na een mislukt minnelijk traject te terughoudend om inwoners naar de Wsnp door te verwijzen?

Ook ten aanzien van het stelsel geldt dat er telkens oplossingen worden bedacht zonder dat we werkelijk begrijpen wat het probleem veroorzaakt. Om echt verder te komen bij de aanpak van schulden is het cruciaal dat er naast beschrijvend veel meer verklarend onderzoek wordt gedaan. Als we begrijpen waarom mensen de aangeboden hulp niet aanpakken, kan de aangeboden hulp daarop worden afgestemd. Pas als het probleem helder is, kunnen echte oplossingen worden bedacht.

Een effectieve aanpak is gebaseerd op randvoorwaarden

Naast verklarende probleemanalyses is het van belang dat er aandacht is voor de randvoorwaarden waaraan oplossingen moeten voldoen. Ook daaraan wordt in het huidige beleid te weinig aandacht besteed. Hieronder volgt een eerste aanzet om die randvoorwaarden te benoemen.

Randvoorwaarde 1: het voorkomen dat schulden oplopen, moet een gedeeld belang zijn van alle schuldeisers. Individuele schuldeisers hebben in de huidige constellatie onvoldoende belang bij een eerlijke verdeling van de afloscapaciteit. Zolang het gedeelde belang ontbreekt, zijn er prikkels in het systeem die het oplopen van schulden in de hand werken.

Randvoorwaarde 2: inzicht in de effectiviteit van aanpakken. Als aanpakken om schulden terug te dringen worden geëvalueerd, dan gebeurt dit vrijwel altijd in de vorm van een procesevaluatie, waarbij wordt gekeken of de activiteiten op de juiste manier zijn uitgevoerd. Om de effectiviteit van de schuldenaanpak te vergroten, is het noodzakelijk dat procesevaluaties worden opgevolgd door effectevaluaties.

Randvoorwaarde 3: geringe afhankelijkheid van derden. Wie nu een beroep doet op schuldhulpverlening, moet bij allerhande instellingen achteraan sluiten in de bureaucratische processen. Daarbij gaat de nodige tijd verloren. Waarom krijgen mensen die een beroep doen op de schuldhulpverlening bijvoorbeeld geen voorrang bij het vaststellen van nog openstaande belastingaangiften of in processen om bij echtscheidingen te bepalen wie aansprakelijk is voor welke schulden? Het is belangrijk om de schuldhulpverleningsprocessen te versnellen, maar dat lukt alleen als ook de afhankelijkheid van derden wordt ingeperkt.

Randvoorwaarde 4: een voldoende bestaansminimum, zonder dat daarvoor hoge bureaucratische vaardigheden nodig zijn. Als het inkomen structureel te laag is voor de betaling van de vaste lasten en noodzakelijke dagelijkse kosten, biedt schuldhulpverlening geen oplossing (meer). Deze randvoorwaarde is in de huidige tijd misschien wel het meest cruciaal. Door de olopende inflatie komen nieuwe groepen huishoudens in problemen. En voor mensen die al langere tijd worstelen met (problematische) schulden wordt het steeds moeilijker om op enig moment met een schone lei te beginnen.

Alle problematische schulden de wereld uit

De schuldhulpverlening heeft een traditie van goede wil, maar mist een traditie van verklarend onderzoek en effectevaluaties. Dit verklaart de geringe verbeteringen in bereik en effectiviteit van de schuldhulpverlening. De aandacht richt zich vooral op het verbeteren van 'het systeem' met snelle maatregelen die onvoldoende steunen op verklarende probleemanalyses en een heldere 'theory of change'. De les die we hebben te leren, is dat goede wil alleen niet genoeg is. Verklarende probleemanalyses en betere randvoorwaarden zijn bittere noodzaak om het doel te bereiken waar we met z'n allen naar streven: alle problematische schulden de wereld uit.

Nadja Jungmann (1974) studeerde bestuurskunde en filosofie aan de Universiteit Leiden. Daar startte ze haar loopbaan als promotieonderzoeker bij prof. Nick Huls (Rechtssociologie). Ze is sinds 2010 lector Schulden & Incasso aan de Hogeschool Utrecht en bekleedt sinds 1 september 2022 de Bregstein leerstoel aan de Universiteit van Amsterdam. Ze werd in 2017 uitgeroepen tot lector van het jaar.

Karim Benammar,
filosoof:

‘Tijd om radicaal anders te denken over schuld’

Het Nederlandse woord ‘schuld’ maakt in tegenstelling tot veel andere talen geen onderscheid tussen financiële schuld en morele schuld. Dat is typerend voor hoe in Nederland over schuld wordt gedacht, stelt filosoof Karim Benammar. Geen zonde wordt zo zwaar bestraft als het hebben van schulden. Alles vergaat met de tijd, maar een schuld blijft eeuwig bestaan. Tijd voor een radicaal andere blik op schuld.

Is schuld een zonde?

“In Nederland wel. Het woord ‘schuld’ wordt zowel voor financiële schuld als morele schuld gebruikt, terwijl dat in veel andere talen twee verschillende woorden zijn. Dat is typerend voor hoe in Nederland over schuld wordt gedacht. Iemand die een schuld heeft, moet die schuld en de rente tot op de laatste cent terugbetalen. Als dat niet lukt, komen er boetes bij, ook als iemand toch al niet in staat was om die schuld terug te betalen. Die visie op schuld en zonde zit heel diep in onze calvinistische cultuur. Het heeft religieuze wortels. Iemand die schulden niet kan terugbetalen, pleegt een zonde tegen het systeem, misschien wel tegen God zelf, en zal daar zwaar voor moeten boeten. Een schuldenaar wordt 100 procent verantwoordelijk gehouden voor de schuld. De schuldeiser daarentegen wordt als onschuldig beschouwd en volledig door de wet beschermd.”

Een zonde kan worden vergeven...

“Maar een financiële schuld niet. Integendeel. Voor een misdaad moet je een bepaalde tijd de gevangenis in, krijg je een taakstraf of een voorwaardelijke gevangenisstraf, maar op een zeker moment is de straf voorbij. Mensen met een schuld worden hun leven lang achtervolgd als ze die schuld niet terugbetalen. Sterker nog: schulden kunnen na hun dood op kinderen overgaan als deze de erfenis accepteren. Alles neemt in de loop van de tijd af. De tijd heelt alle wonden. Maar bij schulden is het andersom. Schulden kunnen alsmaar groter worden, door rente en boetes. Als misdaden na een bepaalde strafperiode zijn afgedaan, waarom schulden dan niet?”

Er is wel een schuldsaneringsregeling van drie jaar.

“Dat is waar. Dat is een goed begin om anders met schuld om te gaan. Maar ten eerste komt lang niet iedereen in die regeling terecht of pas na heel veel moeite. En ten tweede is een periode van drie jaar nog steeds heel lang om van het absolute minimum te moeten leven. Dat is een zware straf op zich. Waarom laten we mensen zo zwaar boeten? Waarom is er geen veel kortere schuldsaneringsregeling voor een kleinere schuld? Waarom niet veel vaker en veel eerder kwijtschelden, eventueel met een voorwaardelijke periode waarin geen nieuwe schulden mogen worden gemaakt? De manier waarop wij met schuldenaren omgaan is ronduit inhumain.”

Wordt het anders niet veel te gemakkelijk om schulden aan te gaan?

“De meeste mensen komen per ongeluk in een problematische schuldsituatie terecht. Bijvoorbeeld door een scheiding, domme pech, een verkeerde beslissing of omdat ze verkeerd uitgekeerde toeslagen moeten terugbetalen. Zij doen vaak alles om schulden terug te betalen. Natuurlijk zijn er ook mensen die koopverslaafd zijn en structureel te veel geld uitgeven.”

‘Mensen met schulden genadeloos afstraffen is onmenselijk en financieel gezien volstrekt irrationeel’

Behandel die dan zoals bijvoorbeeld gokverslaafden worden behandeld. Maar het belangrijkste is: schuldenaren zijn niet alléén verantwoordelijk voor hun schuld. Schuldeisers zijn medeschuldig aan het probleem. Er worden veel te gemakkelijk leningen of spullen op afbetaling verstrekt. Schuldeisers moeten bijdragen aan de oplossing door de schuld geheel, gedeeltelijk of na een aantal jaren kwijt te schelden.”

En de overheid?

“De overheid is schuldeiser nummer 1 en medeverantwoordelijk voor het probleem. Het systeem van toeslagen is veel te ingewikkeld geworden, waardoor zelfs kleine fouten enorme gevolgen kunnen hebben. De overheid moet ermee ophouden om schulden die niet kunnen worden

terugbetaald met boetes te verhogen. Zij stelt eisen aan burgers waaraan ze zelf niet voldoet. Als de overheid een fout maakt, wordt haar namelijk geen boete opgelegd. Het is een goed initiatief dat energiebedrijven en zorgverzekeraars bij een achterstand in een betaling direct contact opnemen om te vragen of mensen hulp nodig hebben. Door financiële problemen zo snel mogelijk aan te pakken, wordt erger voorkomen. Dit zou de standaard aanpak moeten zijn. Nederlanders hebben een obsessie met schuld. Daarom worden mensen met schulden genadeloos afgestraft. Het is onmenselijk, en financieel gezien volstrekt irrationeel. De kosten van terugvordering zijn vele malen hoger dan de schulden waarmee het begon. We moeten ophouden mensen te vernederen en kapot te maken. Het wordt hoog tijd om op een radicaal andere manier met schulden om te gaan.”

Karim Benammar (1966) studeerde filosofie in Engeland, Amerika en Japan. Hij doceerde aan de universiteit van Kobe en was lector aan de Hogeschool van Amsterdam. Hij schreef verschillende boeken, waaronder *Overvloed* (2005) en *Denken over geld en waarde* (2013). Hij geeft lezingen en workshops voor bedrijven en organisaties.

Van zelfredzaamheid naar redzaamheid

DANIËLLE VAN DEN AKKER

Financiële zorgen en schulden zijn niet volledig te voorkomen, maar er kan wel veel meer worden gedaan om financiële problemen te beperken. Om te beginnen financiële educatie op alle schoolniveaus, versterking van de redzaamheid en vroegtijdige hulp bij kleine problemen.

In Nederland zijn er 1,5 miljoen huishoudens met geldproblemen en nog veel meer huishoudens met geldzorgen. Het kan iedereen overkomen. Er zijn namelijk heel veel factoren waardoor het financieel mis kan gaan. Denk aan 'life events' zoals baanverlies of het wegvallen van een partner. De huidige forse prijsstijgingen voor energie en boodschappen brengen ook veel huishoudens in problemen. Hoe strak je ook budgetteert, met een modaal inkomen wordt het steeds lastiger om rond te komen. Het is een illusie te denken dat het vraagstuk van problematische schulden volledig kan worden opgelost. Tegelijk is er best wat financiële ellende te voorkomen of in ieder geval te beperken. Hiervoor zijn drie aspecten van belang: financiële educatie, financiële redzaamheid en vroege hulp.

Financiële educatie op alle schoolniveaus

Het cliché ‘voorkomen is beter dan genezen’ is zeker ook van toepassing op geldproblemen. Het is bewezen dat preventie op dit terrein loont. Hiervoor zijn diverse initiatieven opgezet, ook op het gebied van financiële educatie. Financiële educatie is enorm belangrijk. Het is schrikbarend hoeveel jongeren al betaalachterstanden of zelfs schulden hebben. Je moet je volwassen leven nog beginnen en dan sta je al op achterstand. Veel jongeren hebben geen idee hoe ze hun financiële zaken moeten regelen. Lang niet iedereen krijgt thuis het goede voorbeeld. Hoe mooi zou het zijn als jongeren standaard op alle schoolniveaus financiële educatie krijgen. Dat ze leren wat sparen is en hoe ze kunnen budgetteren. Maar ook hoe je verleidingen en groepsdruk kunt weerstaan. En wat je zelf kunt en moet regelen als je achttien jaar wordt; want dat is een moment waarop er veel verandert en het vaak al mis gaat. Door te zorgen dat jongeren hierop beter zijn voorbereid, kan behoorlijk wat ellende worden voorkomen. Hoewel er op dit gebied al veel initiatieven zijn, is financiële educatie nog steeds geen vast onderdeel van het onderwijsprogramma. Ik zou het toejuichen als dit een impuls krijgt, zodat iedereen basiskennis meekrijgt over geldzaken. Dat geeft niet alleen een goed startpunt voor je financiële leven, maar helpt ook om over geldzaken te praten. Want als je op school over geldzaken leert praten, helpt dat om het nog steeds heersende taboe rond geld te doorbreken. Dat maakt het makkelijker om wanneer het toch misgaat hulp te vragen. Financiële educatie is één van de bouwstenen voor een financieel gezondere toekomst. Het zou nóg mooier zijn als die financiële educatie onderdeel is van bredere ‘levenslessen’. Maak psychologie onderdeel van het middelbare school-curriculum zodat jongeren leren hoe hun brein werkt: waarom je bepaalde dingen doet, zelfs als je weet dat het misschien niet de slimste keuze is en waarom praten zo belangrijk is als je ergens mee zit. Dat legt een basis voor zoveel meer dan alleen financiële gezondheid.

Financiële redzaamheid

Uiteraard zijn niet alle financiële problemen te voorkomen met goede (financiële) educatie. Want los van life events en situaties die iedereen kunnen overkomen, moeten we ons ook realiseren dat niet iedereen alles kan leren. Het gekke is dat dit op veel vlakken wel het uitgangspunt is. Zo wordt vaak gesproken over de noodzaak om financieel *zelfredzaam* te zijn. Je moet zelf je zaken

op orde houden, zelf aan de bel trekken als er iets misgaat en zelf zoeken naar een oplossing. Dit lukt veel mensen, maar lang niet iedereen.

Er zijn in Nederland meer dan 2 miljoen mensen die op de een of andere manier een extra uitdaging kennen. Dit kan fysiek zijn of mentaal en varieert van hersenletsel tot simpelweg niet goed zijn met cijfers. In veel gevallen betekent dit dat het hen niet lukt om zelf hun geldzaken goed te regelen, zeker niet als er sprake is van financiële stress. Uit diverse onderzoeken is gebleken dat financiële stress invloed heeft op je brein en de mate waarin je oplossingsgericht kunt handelen. Dat geldt dus voor iedereen. Als het niet lukt zelfredzaam te zijn, ontstaat al snel een gevoel van falen. Daarbij weten we dat mensen niet makkelijk over geld praten en al helemaal niet over geldproblemen. Die combinatie maakt de stap om hulp te vragen alleen maar moeilijker. Laten we de term financieel *zelfredzaam* daarom structureel vervangen door financieel *redzaam*. De nadruk ligt dan op het oplossen, niet op het *zélf* moeten oplossen. En laten we zorgen dat hulp makkelijker toegankelijk wordt en dat er vanuit gelijkwaardigheid wordt gecommuniceerd. Dat geeft ruimte en verlaagt de drempel om hulp te vragen.

Inzet van vroegtijdige hulp

Het derde punt waarmee financiële problemen beperkt kunnen worden, is het organiseren van vroege hulp. Ook hier een passend cliché: een klein probleem is makkelijker op te lossen dan een groot probleem. Vaak duurt het langere tijd voordat iemand echt problematische schulden heeft. Het begint bij een keer een rekening niet kunnen betalen en wat schuiven met spaargeld bij een tegenvaller. Maar op een gegeven moment valt er niks meer te schuiven, liggen er meerdere onbetaalde rekeningen en beginnen de boetes op te lopen of is zelfs al een incassobureau of deurwaarder ingezet. Dan gaat het hard. Voor je het weet zijn relatief kleine betaalachterstanden opgelopen tot een flink bedrag. Het is bekend dat veel mensen lang wachten met hulp vragen. Dit heeft meerdere redenen, maar vaak weten mensen gewoon niet welke hulp er is of waar ze die kunnen krijgen. En dat terwijl er zoveel mogelijkheden zijn: van betalingsregelingen tot vrijwilligers die helpen de administratie op orde te krijgen en schuldhulp aan te vragen. Belangrijk dus dat dit zo makkelijk mogelijk wordt gemaakt en zo vroeg mogelijk wordt aangeboden.

Bij een eerste betaalachterstand zouden mensen een e-mail of brief moeten krijgen die wijst op een hulplijn of website voor als er meer aan de hand is dan een keer vergeten te betalen. Dit werkt niet alleen drempelverlagend maar beperkt ook de kosten, zowel voor de klant als de schuldeiser. En als alle schuldeisers dit doen, dan wint de kracht van herhaling en krijgen mensen een zetje om eerder hulp te zoeken.

Geen nieuws, wel belangrijk

Deze aanpak om problematische schulden te voorkomen of te beperken, is in feite niets nieuws. Toch blijft het belangrijk om dit verhaal te delen. Hoe meer de onderdelen van deze aanpak worden uitgedragen, hoe meer deze worden opgepakt en structureel ingezet. Dat is hard nodig. Financiële problemen zullen nooit verdwijnen, ook is het een illusie dat iedereen financieel zelfredzaam kan worden. Maar met de juiste inzet kan iedereen wel financieel redzaam worden.

Daniëlle van den Akker (1977) studeerde Bank & Verzekeringswezen en Rechten. Ze startte haar loopbaan in 1999 als particulier adviseur bij de Rabobank. Sinds 2010 werkt ze bij de Rabobank Groepsorganisatie in Utrecht. In 2019 werd ze productmanager Financiële Redzaamheid & Programmamanager bij Rabo Foundation. Ze is verantwoordelijk voor projecten op het gebied van financiële redzaamheid binnen Rabobank en Rabo Foundation. Ze schreef dit artikel op persoonlijke titel.

De Nederlandse dichter en tekstperformer Pauline Pisa voelt grote verwantschap met mensen die het moeilijk hebben: daklozen, mensen met psychische problemen, mensen met schulden.

Vaak valt dat samen, ziet ze in haar rol als psychiatrisch verpleegkundige. Mensen krijgen psychiatrische klachten als gevolg van armoede of schulden, veel mensen met psychiatrische klachten hebben problemen met omgaan met geld.

Maatschappelijke teloorgang komt volgens haar voor in alle lagen van de bevolking.

Een worstelend afglijden, gevoelens van schuld en schaamte die steeds verder oplopen en tot psychiatrische klachten leiden. Zo was er een succesvol chirurg wiens vrouw overleed, een klap die hij nooit meer te boven kwam. Er kwam een depressie, een verslaving en steeds meer isolement.

Het kan hard gaan, weet Pauline Pisa.

Het taboe moet worden doorbroken. Erover praten en aanvaarden van hulp is een eerste goede stap naar buiten. Maar daar is wel moed voor nodig, en misschien wel 'schuldenrust'.

Pisa groeide op in een flat in het Utrechtse Kanaleneiland. In 2006 trad zij voor het eerst op, voor het oog van de grote schrijver Simon Vinkenoog. Datzelfde jaar bereikte zij de finale van het NK Poetry Slam. Sindsdien staat zij regelmatig op de planken. Vorig jaar waren er in het Utrechtse Zocherpark drie maanden lang drie panelen te zien met gedichten van haar hand, gebaseerd op de levensverhalen van dak- en thuislozen.

Pauline Pisa is lid van het Utrechts Stadsdichtersgilde (www.stadsdichtersgilde.nl). Dichters van het gilde schrijven gedichten voor eenzame uitvaarten van mensen die 'door de gemeente' begraven worden. Want ook de allereenzaamsten onder ons verdienen een waardig afscheid, vinden zij. En een allerlaatste groet.

De schuldfuif

Statiegeldfles als entree.

Welkom in het centrum van de schuld.

Vanuit hier heb je een prachtig uitzicht over de armoede.

Kom binnen, lever je fles in, er is genoeg schuld voor iedereen.

Alles wat eetbaar is mag op tafel, we gaan er een feest van maken.

Vraag elkaar de maat, misschien kunnen we later op de dag nog van kleding ruilen.

De gerechtsbodes komen ook. Als de bel gaat springen we over de berg van schaamte, zwaaien we de voordeur open.

Wie herinnert zich zijn eerste deurwaarder nog?

In de middag scheuren we de enveloppen open (brieven met ruitjes, aanmaningen, blauwe enveloppen) te veel om op te noemen!

De hoge stapels gooien we om.

Als de avond valt kunnen we de pauzeknop aan de overkant achter het NVVK-gebouw zien wegzakken, als ik een teken geef mogen we drukken.

'Deze vuist op deze vuist en zo klim ik naar boven'

Pauline Pisa

Terugdringen gezondheids- verschillen vraagt uitzicht op schuldenvrije toekomst

JET BUSSEMAKER EN ROBERT VONK

Schulden en gezondheidsproblemen zijn nauw met elkaar verweven. Vanuit het oogpunt van volksgezondheid is het grote aantal huishoudens met problematische schulden in Nederland een fors probleem. Het terugdringen van de schuldenproblematiek én de verschillen in gezondheid gaan daarom hand in hand. Dit vraagt een radicaal andere aanpak: niet gericht op het oplossen van schulden, maar op het wegnemen van de oorzaken waardoor schulden ontstaan.

Oorzaken gezondheidsverschillen

In Nederland leven we de laatste decennia gemiddeld steeds langer in goede gezondheid. Toch zijn de verschillen tussen mensen de afgelopen jaren eerder groter dan kleiner geworden. De werkelijkheid achter gezondheidsverschillen is complex. Gezondheid wordt – naast biologische factoren – grotendeels bepaald door de omstandigheden waarin je opgroeit, woont en werkt. Dat zijn factoren die buiten het traditionele gezondheidsdomein liggen en waarop een individu zelf vaak geen vat heeft. Dit tast niet alleen de volksgezondheid, maar ook de veerkracht van onze samenleving aan.

Wat deze ongelijkheid zo complex maakt, is dat er vaak sprake is van een opeenstapeling van zaken, zoals bestaansonzekerheid én een preciaire huisvesting. Of schulden én een instabiele gezinssituatie. Of laaggeletterdheid én een migratieachtergrond.

Er is zelfs sprake van een versterkend effect: een slechte sociaaleconomische positie leidt vaak tot een slechte gezondheid, een slechte gezondheid leidt vaak weer tot sociaaleconomische problemen zoals werkloosheid en armoede.

Hoe groter de opeenstapeling van problemen, hoe moeilijker het wordt om dit als individu op te lossen, terwijl het effect op de individuele gezondheid steeds groter wordt. Gezondheid is daarom niet alleen een medische, maar ook een sociale kwestie. Om die reden adviseert de Raad voor Volksgezondheid & Samenleving (RVS) om het nationale volksgezondheidsbeleid niet op het individu, maar meer op maatschappelijke oorzaken van gezondheidsverschillen te focussen.

Problematische schulden, een ziekmaker

Gezondheidsverschillen zijn een sociale kwestie. Dat is bij uitstek te zien aan problematische schulden. Bij kwetsbare groepen zonder financiële buffers om tegenvallers op te vangen, zijn schulden een belangrijke ziekmaker. Dat betreft zowel somatische klachten (obesitas, hart- en vaatziekten, diabetes) als psychische klachten (angststoornissen, schaamte, somberheid). Veel mensen met schulden kampen ook met andere sociaaleconomische problemen zoals werkloosheid, armoede en een slechte huisvesting of leefomgeving. Dit maakt dat zij niet gemakkelijk zelf hun weg uit de schulden kunnen vinden.

In Nederland kampen meer dan een half miljoen huishoudens met problematische schulden. Waarschijnlijk zal dit aantal vanwege de huidige inflatie en de hogere energiekosten alleen maar toenemen. Met dergelijke aantallen kun je moeilijk volhouden dat de schuldenproblematiek valt te verklaren uit individuele factoren zoals verkwisting of financieel wanbeheer. Problematische schulden zijn een symptoom van een groter maatschappelijk probleem: steeds meer mensen hebben moeite met rondkomen en worden constant geconfronteerd met (dreigende) bestaansonzekerheid.

Gezondheidsverschillen nemen verder toe

De overheid zit niet stil om gezondheidsverschillen tegen te gaan. Mede dankzij maatregelen op het gebied van volksgezondheid wordt de algemene gezondheid van Nederlanders steeds beter. Toch zit hier het grote probleem: die maatregelen: die maatregelen pakken vooral goed uit voor groepen met een hogere sociaaleconomische status, en niet voor groepen met een zwakke sociaaleconomische positie. Wat zien we dus per saldo? Voordelen van beleidsmaatregelen bereiken niet de groep die deze het hardst nodig heeft.

Gezondheidsverschillen nemen daardoor toe in plaats van af. Om dit mechanisme te doorbreken is wezenlijk ander beleid nodig. Tot nu toe is steeds geprobeerd de individuele leefstijl van de kwetsbare groepen te verbeteren: stop met roken, eet gezonder en beweeg meer. Maar uit de cijfers blijkt dat deze insteek niet of onvoldoende werkt.

Willen we de gezondheidsverschillen écht substantieel terugbrengen, dan moeten we kijken naar de achterliggende oorzaken zoals een slechte leefomgeving, fysiek en psychisch zwaar werk en geringe mogelijkheden voor talentontwikkeling. Dus investeren in het wegnemen van de oorzaken van de problemen in plaats van het bestrijden van de symptomen daarvan. Belangrijk is dat de overheid zich hierbij specifiek richt op die groepen die dit het hardst nodig hebben, bijvoorbeeld via een wijkgerichte of regionale benadering.

Radicale doorbraken via generieke preventiemaatregelen

In het verleden is de volksgezondheid sterk verbeterd dankzij grote generieke preventiemaatregelen, veel meer dan door maatregelen specifiek gericht op het verbeteren van de medische zorg. Denk aan de gezondheidswinst van het aanleggen van riolering in de steden aan het eind van de negentiende eeuw. Of die van het verbeteren van het onderwijs en de toegang daartoe. Of het optuigen van de verzorgingsstaat in de loop van de twintigste eeuw, wat leidde tot een afname van bestaansonzekerheid. Ook nu heeft de samenleving behoefte aan een radicale doorbraak om de groeiende, complexe ongelijkheid te doorbreken die achterstanden in gezondheid en sociaaleconomische positie veroorzaakt. We moeten op zoek naar het 'rioleringsproject' van de 21ste eeuw, waarbij niet het bestrijden van symptomen centraal staat, maar het wegnemen van de achterliggende oorzaken van problemen.

Belangrijk hierbij is investeren in bestaanszekerheid, bijvoorbeeld door het creëren van stabiele banen (basisbaan) en het beperken van gedwongen flexibele krachten. Ook is het belangrijk gelijke kansen in het onderwijs te stimuleren. Daarnaast zal het vergroten van de mentale veerkracht van de samenleving helpen om de complexe ongelijkheid terug te dringen. Welzijns- en jongerenwerk, sportverenigingen en andere maatschappelijke organisaties kunnen daarbij een grote rol spelen. Grote doorbraken vereisen een langetermijnvisie en bestuurlijk doorzettingsvermogen: het gaat immers om opgaves die een afzonderlijke regeringstermijn ruim overschrijden. Dit vraagt bovendien om de inzet van de hele samenleving: de politiek kan het initiatief nemen, maar kan het niet alleen.

Formuleer een nationale saneringsopgave

Verbetering van de bestaanszekerheid en de veerkracht van de samenleving kan problematische schulden voorkomen, maar biedt nog geen soelaas voor huishoudens die nú kampen met problematische schulden. En dat zijn er een hoop. Voor hen is gericht curatief beleid nodig.

Bij zo'n 'nationale saneringsopgave' moeten twee uitgangspunten centraal staan. Ten eerste moet zorg voor mensen in een kwetsbare positie prevaleren boven angst voor fraude. Het besef moet doordringen dat het hier gaat om een symptoom van een groter maatschappelijk probleem; namelijk dat steeds meer mensen moeite hebben met rondkomen en dat veel van hen vastlopen in complexe regelgeving die hen juist ondersteuning zou moeten bieden. Het tweede uitgangspunt is dat de overheid niemand in een perspectiefloze situatie mag brengen of houden. Schuldhelpverlening moet voor iedereen toegankelijk zijn en altijd uitzicht bieden op een schuldenvrije toekomst: iedereen moet op een zeker moment met een schone lei kunnen beginnen.

Durf verschil te maken

Concreet betekent dit dat de overheid verschil moet durven maken en beleid moet ontwikkelen dat zich specifiek richt op kwetsbare groepen. Generieke maatregelen dragen immers het risico in zich dat ze vooral goed uitpakken voor groepen waarmee het al relatief goed gaat. Daarnaast moet er een zorgplicht komen voor publieke en private schuldeisers, iets waar we al jaren op wachten. En gemeenten moeten werk gaan maken van hun taak om nazorg te leveren aan huishoudens die uit een schuldsituatie komen.

Een radicaal andere aanpak van gezondheidsverschillen en problematische schulden is natuurlijk niet van de ene op de andere dag geregeld. Grote transformaties kosten veel tijd, geduld en geld. Dat mag echter nooit een reden zijn om de hete aardappel voor ons uit te schuiven.

Jet Bussemaker (1961) studeerde politicologie en promoveerde in 1993 aan de Universiteit van Amsterdam. Ze is sinds juni 2019 voorzitter van de Raad voor Volksgezondheid & Samenleving (RVS). Daarnaast is ze hoogleraar 'Wetenschap, beleid en maatschappelijke impact, in het bijzonder in de zorg' bij het Leids Universitair Medisch Centrum en de faculteit Governance and Global Affairs van de Universiteit van Leiden. Ze was Kamerlid voor de PvdA (1998-2007), staatssecretaris van VWS (2007-2010) en minister van OCW (2012-2017).

Robert Vonk (1983) studeerde geschiedenis aan de Vrije Universiteit en promoveerde in 2013 op de positie van particuliere ziektekostenverzekeraars in het Nederlandse zorgverzekeringsbestel in de twintigste eeuw. Hij startte zijn loopbaan bij het RIVM en werkt sinds 2020 als senior adviseur bij de RVS.

Marco Pastors,
directeur Nationaal Programma Rotterdam Zuid:

‘De echte opgave is niet alleen de schuld oplossen’

In Rotterdam-Zuid kampen veel mensen met grote problemen. Het Nationaal Programma Rotterdam-Zuid moet daar verandering in brengen. Directeur Marco Pastors zoekt zo nodig onconventionele oplossingen. “Wij laten niet los tot iemands situatie echt is verbeterd.”

Is er veel schuldenproblematiek in Rotterdam-Zuid?

“Ons gebied kent bovengemiddeld veel problematiek in allerlei verschijningsvormen. Problematische schulden horen daar ook bij. Het reguliere beleid is niet voldoende effectief gebleken om die problemen aan te pakken. De kracht van ons programma is dat we een duidelijk doel hebben én de doorlooptijd hebben gekregen die daarbij nodig is. Wij nemen twintig jaar tijd om problemen op te lossen en onze mensen net zo opgeleid, werkend en wonend te laten zijn als elders in grote steden. De aanpak van problematische schulden is hierbij een van de grootste uitdagingen. Je kunt schulden wel saneren, maar als je mensen achterlaat in dezelfde situatie als waarin de schulden zijn ontstaan, is de kans op terugval groot. We moeten hun dagelijks leven zodanig veranderen dat ze niet opnieuw in de schulden komen. Dat is de echte opgave.”

Waarin verschilt jullie aanpak van die van de rest van Nederland?

“Elke hulpverlener, zorgverlener of ambtenaar die in contact komt met een bewoner met een vraag of probleem

kijkt met een brede blik naar wat er nog meer speelt. Als iemand bijvoorbeeld schulden heeft, dan gaan schuldhulpverleners daarmee aan de slag, maar ze vragen ook of er andere problemen zijn. Ze kijken wat er verder nodig is om het huishouden te versterken. We lossen de problemen niet na elkaar, maar tegelijkertijd en het liefst ook in kortere tijd op. Onze aanpak gaat dus een stap verder dan meestal het geval is. We laten niet los voordat problemen echt zijn opgelost, waardoor de kans op nieuwe schulden fors kleiner is. Mensen in een uitkeringssituatie bijvoorbeeld, helpen we om aan het werk te komen. Dat levert niet alleen meer structuur maar ook meer geld op. Of we leren mensen hun inkomsten en uitgaven beter te beheersen.”

Het systeem van toeslagen en regelingen blijft een risico.

“Wij willen ernaar toe dat mensen zich helemaal niet met toeslagen hoeven bezig te houden. Bijvoorbeeld door hen een inkomensondersteuner of budgetcoach aan te bieden en het aanvraag- en budgetbeheer voorlopig over te nemen. Dat begint met uitrekenen waar een huishouden recht op heeft. Als wij ervoor zorgen dat dit bedrag maandelijks op de rekening komt, hoeven mensen zelf zich niet meer druk te maken over hoe dat geld binnenkomt. We spreken ook af dat ze eventuele meerontvangsten later niet hoeven terugbetalen. Als wij de geldzorgen overnemen, krijgen mensen ruimte, ook mentaal, om zich te

herpakken en aan het werk te gaan of te blijven. Dat is voor de meeste mensen doorgaans het beste. Het uitgangspunt is dat iedereen iets doet voor zijn geld.

‘We laten niet los voordat problemen echt zijn opgelost’

Wie niet kan werken, krijgt een uitkering; wie wel kan werken moet dus aan het werk. Juist nu: er is een enorm tekort aan personeel. We zijn nog nooit zo werkend geweest. Maar voor de mensen met een uitkering is dit een zuur verhaal: er zitten 365.000 mensen in de bijstand en 160.000 mensen in de WW. Ik kan me voorstellen dat deze mensen zich afvragen waarom niemand oog voor hen lijkt te hebben.”

Is iedereen gemotiveerd om te werken?

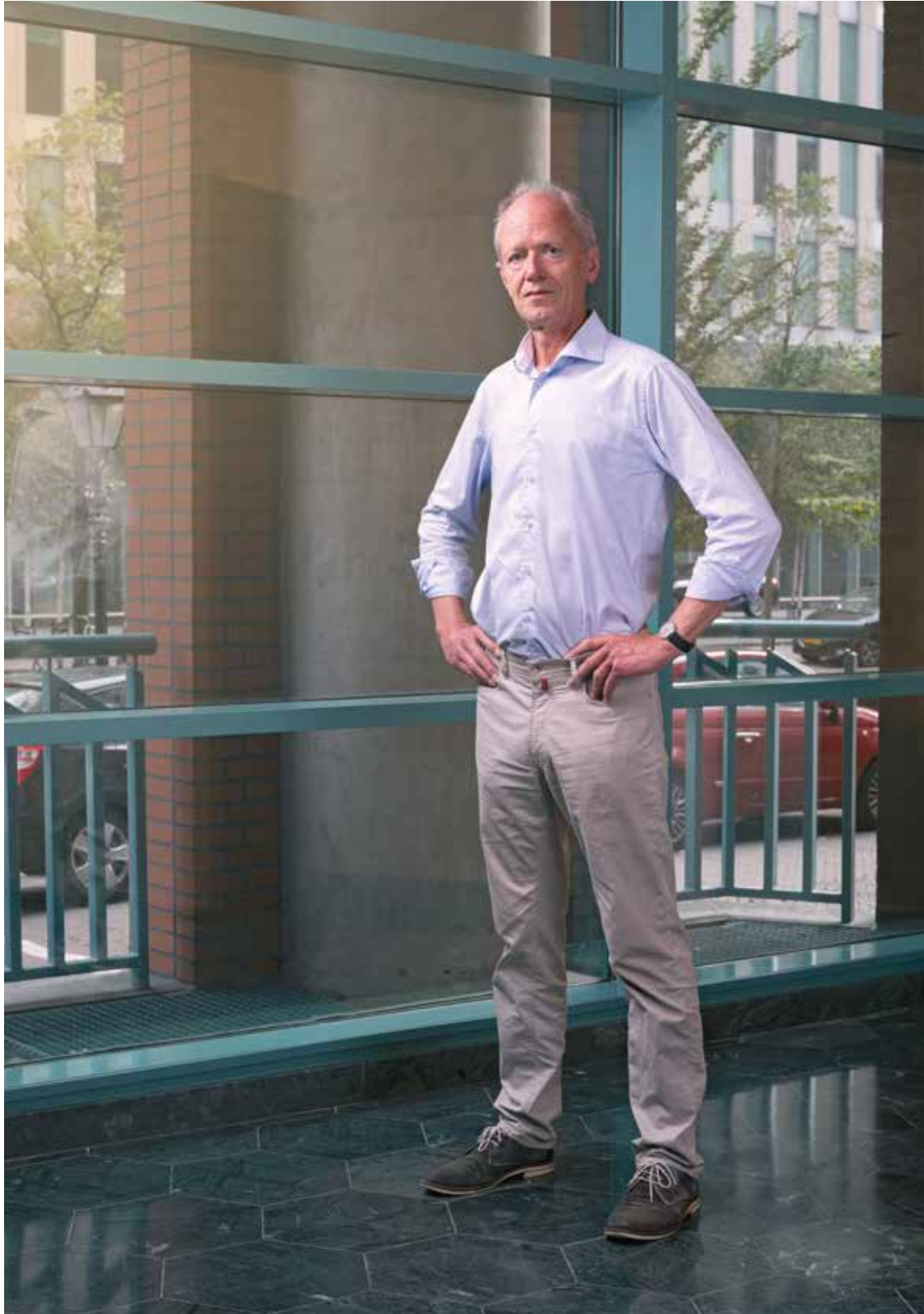
“Er zijn altijd mensen die nergens zin in hebben, maar dat is ook omdat ze het al heel vaak hebben geprobeerd en telkens weer zijn ontslagen. Veel mensen hebben daardoor het gevoel dat niemand op hen zit te wachten. Ik heb daar heel veel begrip voor, maar dat betekent niet dat we het moeten accepteren. Het is niet goed voor mensen om duurzaam thuis te zitten. De uitdaging is om ze te helpen een beter passende plek te vinden: een reguliere baan, een gesubsidieerde baan of beschut werk. Niets doen terwijl je wel wat kunt, is geen alternatief. We hebben iedereen nodig.”

Het programma loopt nu tien jaar. Succesvol?

“We zitten met 21 van de 31 doelen op of boven schema. Dat is best goed. Daarom is het kabinet nu ook van start gegaan met het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid, wat inhoudt dat twintig andere gebieden in steden, met in totaal 1,2 miljoen inwoners, ook op deze manier gaan werken. Het is niet zo dat alles wat we hier in Rotterdam-Zuid doen lukt. Dat verhullen we niet. Het heeft geen enkele zin om de resultaten mooier voor te doen dan ze zijn. Een belangrijke opgave waar we allemaal voor staan, is het herstel van vertrouwen van burgers in hun toekomst en in de overheid. Dat bereiken we alleen als we volstrekt open zijn over wat we doen en bereiken.”

Marco Pastors (1965) studeerde bedrijfseconomie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hij startte zijn loopbaan bij de OV-studentenkaart BV waar Pim Fortuyn directeur was en werd daarna consultant. Hij was van 2002 tot 2005 wethouder van de gemeente Rotterdam, namens Leefbaar Rotterdam. In 2006 richtte hij met Joost Eerdmans de landelijke partij EénNL op. In 2012 werd hij directeur van het Nationaal Programma Rotterdam Zuid, een brede samenwerking om in twintig jaar tijd de achterstanden in te lopen.

Minder schade door schuld: op zoek naar het maatschappelijk optimum

BERNARD TER HAAR

Een goede schuldenaanpak leidt tot veel minder schade, stelde de Argumentenfabriek in 2020 in het rapport 'Minder schade door schuld'. Door meer snelheid te maken, wordt veel menselijk leed voorkomen en worden miljarden euro's bespaard. Hoog tijd voor een maatschappelijk optimale schuldenaanpak.

Goede rapporten worden soms verwaarloosd

Waarom wordt er met beleidsrapporten die niet door de rijksoverheid zelf zijn besteld, vaak zo stiefmoederlijk omgegaan, ook als ze van goede kwaliteit zijn? Die vraag bekreep me, en niet voor het eerst, toen ik probeerde na te gaan wat er beleidsmatig met het in 2020 verschenen rapport van de Argumentenfabriek 'Minder schade door schuld' is gebeurd.

Mijn zoektocht leverde niet veel op. Slechts een klein voetnootje in de verkenning van Regioplan (die wel door een departement was besteld) in februari 2022, over verbeteringen in het stelsel van schuldhulpverlening. Jammer, want ik vond de aanpak van hoofdauteur Robin Fransman, die in 2021 helaas aan Covid-19 overleed, erg verfrissend. Ik mocht in de stuurgroep zitten die de totstandkoming van het rapport begeleidde. Ik was niet onbekend met de schuldenproblematiek in Nederland. Als directeur-generaal bij het ministerie van SZW ben ik zeven jaar ambtelijk verantwoordelijk geweest voor de beleidsaanpak.

De afgelopen jaren is er van alles gedaan om de schuldenaanpak te versterken. Dat begon met het toenemende besef dat een problematische schuld niet altijd iemands eigen schuld is en dat de maatschappelijke schade van het geheel aan problematische schulden groot is.

Vanuit dat besef is een heel leger aan stakeholders in een nieuw opgericht Samenwerkingsverband Brede Schuldenaanpak (SBS) gezamenlijk naar een verbeterde werking van het stelsel gaan kijken en werd de positie van de schuldenaar verbeterd.

Dit leidde onder meer tot een nieuw stelsel voor de beslagvrije voet, betere toegang tot de Wsnp, een moratorium en een flink aantal andere dingen die inmiddels zijn gerealiseerd of nog in de pen zitten. Toch hebben deze maatregelen nog niet tot een forse versnelling van de schuldenaanpak en/of minder maatschappelijke kosten geleid.

Een frisse helikopterblik

‘Minder schade door schuld’ is verfrissend omdat het rapport van buitenaf en zo objectief mogelijk het systeem van de schuldenaanpak analyseert. Fransman had een scherp oog voor maatschappelijke inefficiënties en een geweldige kennis van allerlei statistieken over de Nederlandse economie en de samenleving. Het rapport laat zien dat het systeem van de schuldenaanpak volledig gericht is op het naar vermogen, maar maximaal terugbetalen van schulden en dat het inningspercentage van problematische schulden ver onder de 10 procent ligt. Fransman zag een hele fabriek gericht op het maximeren van een heel klein succes, met behoud van grote maatschappelijke ellende. Een systeem waar de maatschappelijke inefficiëntie van afstraalt.

In dit licht bezien zijn veel van de verbeterplannen die de afgelopen jaren zijn gelanceerd vooral te zien als pleisters plakken. De oriëntatie op het maatschappelijk optimum, het optimum gericht op welvaart, goede leefomstandigheden en het welzijn van iedereen, is ver te zoeken.

Deze constatering is helaas niet uniek. We zien ook op andere terreinen dat de oriëntatie op het maatschappelijk optimum wordt gemist. Een belangrijke oorzaak daarvan is dat binnen de rijksoverheid vaak voor een partiële benadering van maatschappelijke problematiek wordt gekozen, vooral bepaald door departementale grenzen. Het is ‘oud denken’, sterk vanuit verkokering en een financieel perspectief, geen ‘nieuw denken’ vanuit het brede-welvaartspectief.

In tal van geschriften van rijkszijde wordt de laatste tijd beklemtoond dat er meer vanuit dat perspectief van brede welvaart moet worden gekeken en gehandeld. Dat geldt zeker ook voor de schuldenaanpak.

Winst halen uit versnelling

Het rapport van de Argumentenfabriek geeft een overzicht van de achtergronden van het ontstaan van problematische schulden en van de knelpunten in de werking van het huidige systeem. Het benoemt ook de maatschappelijke eisen voor een gezonde schuldenaanpak en het optreden van de betrokken partijen: burgers, schuldeisers en overheidslichamen. Het rapport eindigt met een reeks aanbevelingen die de subtitel waarmaken: ‘Beleidsvoorstellen om slimmer met problematische schulden om te gaan en zo miljarden te besparen’.

Dat ‘slimmer’ richt zich in het rapport vooral op snelheid. Snelheid bepaalt in hoge mate de efficiëntie en effectiviteit van het beleid: “Het beleid moet ervoor zorgen dat mensen sneller hulp krijgen aangeboden en deze sneller accepteren, dat de benodigde informatie om te kunnen stabiliseren sneller beschikbaar is, dat we sneller aan de curatie kunnen beginnen en dat we sneller kwijtschelden.”

Voorkomen dat problematische schulden blijven oplopen en mensen zo snel mogelijk van hun problematische schuld afhelpen, levert naar verwachting aanzienlijke maatschappelijk baten op: minder financiële stress, minder gezinsontwrichting, minder gezondheidsschade en minder aantasting van het arbeidsvermogen. En vooral ook: minder capaciteitsinzet op het innen van iets wat niet of nauwelijks inbaar is. Op basis van literatuurstudie stelt het rapport dat met meer snelheid in aanpak miljarden te winnen zijn.

Sneller kwijtschelden

Meer snelheid betekent volgens het rapport ook: verkorting van de trajecten van schuldregelingen en dus sneller kwijtschelden. Niet voor alle schuldensituaties, om de moraliteit van het stelsel te bewaken, maar wel voor die problematische schulden die niet of beperkt verwijtbaar zijn. Dat klinkt als een lastig te hanteren onderscheid, maar het rapport geeft een flink aantal voorbeelden als handvat, zoals schulden die zijn ontstaan omdat de schuldenaar onder hoge psychische druk stond of werd overvallen door een zeldzame tegenslag.

Het rapport stelt dat verwijtbaarheid als afwegingskader geen nieuw juridisch begrip is, maar in het privaatrecht als standaard wordt gehanteerd. Het rapport verwijst ook naar de situatie in Zweden, waar mensen met problematische schulden die op het bestaansminimum zitten direct kwijtschelding kunnen krijgen als de schulden niet of beperkt verwijtbaar zijn. Volgens het rapport moet het mogelijk zijn om voor veel mensen de schuldregelingen te verkorten naar één jaar. Als lid van de stuurgroep was ik het hiermee van harte eens.

Noodzaak tot vereenvoudiging

Op dit moment worden er vanuit het bestaand systeem pleisters geplakt, sluiptwegen gecreëerd en hindernissen weggenomen. Dat is niet per definitie verkeerd. Een systeem radicaal veranderen heeft ook zijn bezwaren en leidt vaak tot jaren van kinderziektes en ander ongemak. Toch is er lef nodig om af en toe buiten het systeem te stappen, een helikopter in, en het hele speelveld eens nader te bezien, zoals het rapport van de Argumentenfabriek doet. De cruciale vraag is: werken we toe naar een maatschappelijk optimum of gaan we met het huidige systeem dat optimum nooit bereiken?

In het huidige beleid van het kabinet staat die vraag nog niet centraal. Weliswaar wordt er vanuit goede intenties en in steeds betere samenwerking aan de verbetering van de schuldafhandeling gewerkt en wordt er deels ook invulling gegeven aan het begrip 'snelheid van handelen'. Maar om het maatschappelijk optimum in de schuldaanpak te bereiken, is meer nodig. Een maatschappelijk optimale schuldenaanpak begint bij een diepere acceptatie van het feit dat kale kippen geen veren hebben en dat financiële stress tot grote persoonlijke en maatschappelijke schade leidt. Dit vraagt om een betere balans in de rechtspositie van schuldenaren en schuldeisers, met meer perspectief voor de schuldenaren en meer verplichtingen voor de schuldeisers. Het vereist vooral ook een vereenvoudiging van alle vormen van inkomensondersteuning. Het huidige stelsel is voor alle partijen onbegrijpelijk geworden, met soms als desastreuze uitwerking een aanzienlijke toeslagenangst waardoor mensen geen toeslag meer durven aanvragen, ook al hebben ze er volledig recht op. Het kabinet heeft wel gemeld dat het af wil van het huidige toeslagenstelsel, maar heeft dit nog geenszins concreet gemaakt. Wat we nodig hebben om problematische schulden in Nederland op te lossen, is een systeem dat een basis creëert van waaruit mensen hun financiële huishouding op orde kunnen houden. Een stelsel dat daarop is gericht, streeft naar het maatschappelijk optimum in het aanpakken én voorkomen van schulden.

Bernard ter Haar (1955) studeerde natuurkunde en economie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Hij werkt sinds 1988 als econoom bij de Rijksoverheid. Hij begon zijn loopbaan bij het ministerie van Financiën, ontwikkelde zich van beleidsmedewerker tot directeur, was daarna drie jaar directeur-generaal Milieu en zeven jaar directeur-generaal bij het ministerie van SZW. Op dit moment doet hij tijdelijke opdrachten voor diverse departementen.

Tjeerd Bosklopper,
ceo Netherlands Non-life, Banking & Technology Nationale-Nederlanden:

‘Schuldhelpverlening heeft meetbaar impact’

Problematische schulden en de aanpak daarvan zijn voor Nationale-Nederlanden (NN) een belangrijk thema. Tjeerd Bosklopper, ceo Netherlands Non-life, Banking & Technology NN, ziet het bevorderen van het financieel welzijn van klanten als de maatschappelijke verantwoordelijkheid van het hele bedrijf.

Hoe belangrijk is het onderwerp ‘schulden’ bij NN?

“De coronacrisis was voor veel mensen een uitdagende periode, daar komen nu het koopkrachtverlies en de stijgende energieprijzen bij. Voor mensen die het voorheen net redden, hebben die stijgende prijzen grote gevolgen. Daar maken we ons grote zorgen over.”

Hoe zet NN zich in voor het terugdringen van schulden?

“Wij zijn er als financiële dienstverlener niet alleen voor het afsluiten van een hypotheek of krediet, we horen er ook te zijn als het financieel tegenzit. Daarom zetten wij ons al meer dan tien jaar in om de financiële redzaamheid in Nederland te vergroten en om armoede door probleemschulden te verkleinen. Dat doen we op allerlei manieren. Zo ondersteunen we lokale schuldhelpinitiatieven zoals Talentcoach, Over Rood en Buurtwerkkamers. Meer dan tweeduizend collega’s hebben zich de afgelopen jaren ingezet als vrijwilliger, als coach, administratiemaatje of inancieel expert.

De inzichten die ze hierbij opdoen, helpen hen extra alert te zijn op klanten met geldzorgen en problemen, en om op tijd signalen te zien en daarnaar te handelen. Verder ondersteunen wij onderzoeken als de ‘Meetbare en Merkbare waarde van financiële hulpverlening’ van de NVVK. Dit biedt ons de kans om sector-breed te leren wanneer financiële hulpverlening effectief is en hoe we versnippering in het schuldhelplandschap kunnen tegengaan. Het thema schulden en armoede gaat me ook persoonlijk aan het hart. Het is een thema dat mij zorgen baart. Het is belangrijk dat we mensen met schulden niet uitsluiten. In 2018 is de stichting SchuldenlabNL van start gegaan om samen met publieke en private partijen te werken aan een schuldenzorgvrij Nederland. Als lid van de stuurgroep kan ik vanuit mijn functie een waardevolle bijdrage leveren.”

Doet NN ook aan preventie?

“We bieden preventief beheer aan voor klanten die financiële zorgen hebben voor de toekomst. We maken dan een financiële analyse om te kijken wat nodig is. Mogelijk kan een lening in een andere vorm worden omgezet, of we bieden een interne of externe budgetcoach of jobcoach aan. Wij vinden het heel belangrijk om mensen te helpen mentale ‘obstakels’ zoals schaamte, stress en ontkenning te overwinnen. Daarom krijgen onze operationele medewerkers telefooncoaching en trainingen om hun gesprekstechniek te verbeteren.

In 2021 hebben we meer dan duizend klanten verwezen naar de website Geldfit.nl. Zo nodig zoeken we naar een passende, duurzame oplossing.”

Ook zijn we op zoek naar de meest effectieve manier van schriftelijk communiceren om mensen te bereiken. Waar mogelijk delen we verhalen uit de praktijk om andere collega’s binnen ons bedrijf bewust te maken van de schuldenproblematiek waarmee klanten van ons worstelen en hoe wij vanuit NN kunnen bijdragen aan een oplossing.

‘Als we zien dat iemand een hypotheekbetaling mist, nemen we gelijk contact op’

Daarnaast helpen wij mensen bij de ontwikkeling van financiële kennis en kunde. Dit doen wij door maatschappelijk partners te steunen die zich richten op financiële educatie. We nemen ook deel aan de Week van het Geld. Wij richten ons vooral op de jeugd, omdat we geloven in een goede basis als het gaat om gewoonten en kennis over financiën.”

Hoe gaan jullie om met klanten met een betalingsachterstand?

“Wij zijn heel alert op klanten met geldzorgen. Als we bijvoorbeeld zien dat iemand een hypotheekbetaling mist, nemen we gelijk contact op. We proberen eerst de reden van de achterstand te achterhalen; is er sprake van een incident of is er meer aan de hand? We verwijzen mensen zo snel mogelijk naar de goede instanties voor hulp. Daarmee voorkomen we dat betalingsachterstanden uitgroeien tot schulden.

Wat is het meest nodig om problematisch schulden de wereld uit te werken?

“Het belangrijkste is dat alle betrokken partijen en ketenpartners nog beter gaan samenwerken. Allereerst met het oog op de vroegsignalering, maar ook om een effectief en efficiënt hulpaanbod te kunnen doen.

Uit NVVK-onderzoek blijkt dat elke geïnvesteerde euro in financiële hulpverlening de maatschappij het dubbele oplevert. Schuldhelpverlening heeft dus meetbaar impact. Na hulp hebben mensen vaker werk of dagbesteding, maken ze minder gebruik van bijstandsuitkeringen en nemen geestelijke en lichamelijke gezondheidsproblemen af. Ook hebben ze meer stabiliteit in huisvesting en gezins-situatie en is het sociaal netwerk verbeterd. Dit laat zien dat we met elkaar de schuldenproblematiek moeten blijven aanpakken. Juist ook in deze tijd waarin veel mensen onder meer door hoge energiekosten in de schulden terecht kunnen komen.”

Tjeerd Bosklopper (1975) studeerde Business Information Technologie aan de Universiteit Twente. Hij begon zijn loopbaan in 1999 als medewerker van het Global Management Programme (GMP) van ING Group. Na diverse internationale managementfuncties bij ING stapte hij in 2006 over naar Nationale-Nederlanden. Sinds 2020 is hij ceo Netherlands Non-life, Banking & Technology en lid van de raad van bestuur van de NN Group.

Ook Nederlanders verdienen een *living wage*

KITTY JONG

In Nederland leven 1,3 miljoen mensen in armoede. En dat was nog vóór de koopkrachtcrisis die nu wild om zich heenslaat. Voor een rijk land als Nederland is zoveel armoede – onder mensen met een uitkering én onder werkenden – onacceptabel. Ook omdat die armoede vaak gepaard gaat met problematische schulden. Als je echt wat wilt doen aan problematische schulden, moet je de oorzaken wegnemen en serieus werk maken van armoedebestrijding.

Doorgeslagen flexibiliteit

Hoe komt het eigenlijk dat er zoveel armoede is in Nederland? Om te beginnen zijn de lonen gewoon te laag om van te kunnen leven. Het wettelijk minimumloon ligt nu op iets meer dan 10 euro bruto per uur, maar moet volgens de FNV omhoog naar minstens 14 en misschien wel 15 euro per uur.

Een andere oorzaak is de doorgeslagen flexibiliteit op de arbeidsmarkt. Te veel mensen leven in onzekerheid omdat ze kleine, onzekere contracten hebben. Daarnaast is er een groot contingent van zzp'ers dat min of meer gedwongen zelfstandig is, nauwelijks financiële buffers heeft en geen beroep kan doen op de sociale zekerheid.

Onzekerheid over werk en wisselende inkomsten zijn een probleem. Het maakt dat de hoogte van toeslagen wisselt, met als risico dat mensen verkregen toeslagen achteraf moeten terugbetalen en daardoor in de schulden komen. We hebben een toeslagensysteem gecreëerd dat helaas eerder grote financiële problemen oplevert dan oplost.

Doelbewust kabinetsbeleid

Dat Nederland zoveel huishoudens telt die door te weinig inkomsten, onzekerheid of schulden in een kwetsbare positie verkeren, is de uitkomst van doelbewust kabinetsbeleid.

Er is jarenlang een liberaal-rechts beleid gevoerd, gericht op een arbeidsmarkt met maximale flexibiliteit, gebaseerd op een haast onbegrensd vertrouwen in het bedrijfsleven en de marktwerking, en met een hardvochtige benadering van mensen met een uitkering.

Neem de Participatiewet. Ondanks alle mooie woorden over participatie is de achterliggende gedachte: wie niet werkt, zal niet eten. De Participatiewet kent dan ook allerlei negatieve financiële prikkels om mensen in de bijstand de arbeidsmarkt op te jagen of een tegenprestatie af te dwingen. Doe je iets fout, dan volgt onmiddellijk een sanctie, soms zelfs van 100 procent. Zie dan maar eens te overleven zonder schulden te maken.

De samenleving kent grote, vaak verborgen groepen die tussen de raderen van de sociale zekerheid terecht zijn gekomen, bijvoorbeeld vanwege de arbeidsongeschiktheidswet WIA.

Veel mensen denken dat ze bij arbeidsongeschiktheid 70 procent van hun verdiende loon ontvangen, maar dat is alleen het geval bij volledige arbeidsongeschiktheid. Bij lagere percentages haal je vaak niet eens het minimumloon. Dat wordt dan wel weer aangevuld vanuit de bijstand, maar niet als je een verdienende partner hebt. Omdat de vaste lasten wel even hoog blijven, liggen schulden dan al snel op de loer.

Er zijn meer van dergelijke 'hardheden' in de sociale zekerheid. De Wajong bijvoorbeeld. Voorheen was er consensus dat mensen met een aangeboren handicap die naar vermogen werken, recht hebben op een inkomen waarmee ze economisch zelfstandig zijn. Die consensus is er niet meer. Mensen met een handicap komen in de bijstand en krijgen te maken met bijstandsregels als de kostendelersnorm en de vermogenstoets. Dat betekent dat ze nooit een gezin kunnen stichten en nooit kunnen sparen. Voor een deel is hier bewust op aangestuurd vanuit het gedachtegoed van de VVD. Voor een deel komt het voort uit een te naïeve kijk op de samenleving, zoals bij mijn eigen PvdA. Soms heeft de politiek aandacht voor de uitwassen, maar omdat de aanpak daarvan technisch vaak ingewikkeld is, is de aandacht vaak snel weer voorbij.

Schuldhelpverlening

Niet alle mensen met geldzorgen hebben problematische schulden, maar er is wel een grote overlap tussen beide groepen. De schuldhelpverlening bereikt maar een klein deel van de

mensen met problematische schulden. Dat komt onder meer omdat het heel ingewikkeld is om voor schuldhelpverlening in aanmerking te komen. De toegang tot de hulp kan wel anderhalf jaar duren en is soms gekmakend bureaucratisch.

Ook schaamte speelt een rol. Onze samenleving is de laatste decennia een maatschappij geworden die voortdurend het accent legt op persoonlijk slagen en falen. Achtereenvolgende kabinetten hebben de maakbaarheid van die samenleving benadrukt. Als je faalt heb je dat aan jezelf te wijten, is de impliciete en soms expliciete boodschap.

En dan is er nog het wantrouwen jegens de overheid. Sinds de toeslagenaffaire zijn veel mensen huiverig om toeslagen aan te vragen, ook al hebben ze er recht op. Ze zijn bang in grote problemen te komen als de overheid ineens het geld weer opeist. Dit wantrouwen verklaart waarom (ook de gemeentelijke) regelingen voor inkomensondersteuning worden onderbenut. Als de ene afdeling van de gemeente mij zo hardvochtig achter de broek zit vanwege vermeende fraude, waarom zou de andere afdeling dan bereid zijn mij te helpen?

Bovendien is de regeling te hard. Mensen in de schuldsanering krijgen 40 euro per week om van te leven en daarnaast 10 euro extra voor iedere persoon in het huishouden. Dat budget is echt te karig om in normale omstandigheden van rond te kunnen komen, al helemaal nu de kosten voor boodschappen en energie de pan uitrijzen.

Structurele oplossingen

Om de armoede en daarmee problematische schulden op te lossen, moet het wettelijk minimumloon fors omhoog. Dat zal ook helpen om via de cao's de lonen van de middengroepen op te krikken. De overheid is zelf een grote werkgever en moet het goede voorbeeld geven door bijvoorbeeld meer geld uit te trekken voor mensen in de zorg en het onderwijs. In het ideale geval zijn op termijn de toeslagen niet langer nodig. Als je de kinderopvang gratis maakt, ben je in ieder geval al van de kinderopvangtoeslag af. De verhoging van de lonen is te betalen uit belasting op de bedrijfswinsten en vermogen.

Bij iedere oproep om lonen te verhogen, reageren de werkgevers stevast met de waarschuwing dat hele sectoren zullen omvallen. Dat is altijd een succesvolle strategie geweest. Maar de cijfers spreken dit tegen. Zo is de arbeidsinkomensquote – het deel van het nationaal inkomen dat toevalt aan de werkenden – gedaald van 79 procent in de jaren zeventig tot 73 procent in 2017. Dat betekent dat de bedrijfswinsten veel harder zijn gestegen dan de lonen en uitkeringen. Ook nu zien we hoe de koopkracht daalt als gevolg van de inflatie, maar dat de bedrijfswinsten blijven stijgen.

Om de armoede op te lossen, moeten we ook de flexibilisering terugdringen. Gelukkig begint dat besef steeds breder door te dringen en lijken zelfs het kabinet en de werkgevers bereid toe te werken naar een situatie met minder onzekere contracten en regulering van zelfstandige arbeid. De positie van zzp'ers bijvoorbeeld kan worden verstevigd door zelfstandigen met lage inkomens zoals tolk-vertalers of musici, het recht te geven als groep te onderhandelen over minimumtarieven. Ook de Participatiewet en de sociale verzekeringen als de WIA moeten op de schop. 'Hardheden' die voor bepaalde groepen zeer oneerlijk uitpakken, moeten uit de regelgeving worden gehaald. Soms is dat technisch ingewikkeld, soms heel eenvoudig. De kostendelersnorm bijvoorbeeld kan eenvoudig worden afgeschaft. Een serieuze aanpak van armoede en problematische schulden vraagt om grote daadkracht en een lange adem. Dat het huidige kabinet een minister voor Armoede heeft is een begin, maar met nauwelijks budget is het een wassen neus. Uiteindelijk moeten we af van de neoliberale visie waarbij alle verantwoordelijkheid bij het individu wordt gelegd en iemand die pech of tegenslag heeft als *loser* wordt beschouwd.

Nederland is een groot pleitbezorger van *living wages*: lonen die hoog genoeg zijn om fatsoenlijk van te kunnen leven. We wijzen graag naar landen op andere continenten die het wat dat betreft slecht doen. Vreemd genoeg lijkt *living wage* in ons eigen land geen issue te zijn. Toch verdienen 300.000 werkenden minder dan het bestaansminimum. Mensen in loondienst én zelfstandigen moeten genoeg kunnen verdienen om in hun levensonderhoud te voorzien, zonder bij de eerste tegenslag in de schulden te komen.

Kitty Jong (1964) werkte na haar studie Arabistiek (UvA) tien jaar voor Molen Chemie. Daarna was ze onder meer directiesecretaresse en secretaris voor de ondernemingsraad van de Vrije Universiteit. Na een periode bij FNV Overheid werd ze in 2017 gekozen als vicevoorzitter van de FNV. Ze houdt zich onder meer bezig met armoede en sociale zekerheid. Ook is ze betrokken bij de Sociale Alliantie, die strijdt voor een samenleving zonder armoede.

Voorzitter gerechtsdeurwaarders
Chris Bakhuis-Van Kesteren:

‘Het moet sneller duidelijk zijn of kosten verhaalbaar zijn’

De gerechtsdeurwaarders groeien in hun maatschappelijke rol, zegt Chris Bakhuis-Van Kesteren, voorzitter van de Koninklijke Beroepsorganisatie van Gerechtsdeurwaarders (KBvG). Naast beslagleggen en ontruïmen, zoeken deurwaarders met ketenpartners naar duurzame oplossingen.

Ze is jarenlang zélf gerechtsdeurwaarder geweest en weet dus waar ze over praat. Chris Bakhuis-Van Kesteren heeft het vak sterk zien veranderen. De gerechtsdeurwaarder was ooit de man die bij openstaande vorderingen in opdracht van de rechter beslag legde op inkomen of roerend goed, of mensen het huis uit zette. Maar dat beeld van hardvochtige functionarissen klopt al lang niet meer, volgens Bakhuis. “De gerechtsdeurwaarders pakken hun maatschappelijke rol en hebben nu een veel bredere taak. Daardoor is bijvoorbeeld het aantal huisuitzettingen de afgelopen jaren drastisch gedaald.” Dat komt ook omdat de meeste mensen die een deurwaarder op bezoek krijgen welwillend zijn om mee te werken. “Een zetje is vaak genoeg om ze tot betalen te bewegen. Slechts een klein deel betreft echte ‘niet-willers’”

Verhaalbaar

In de moderne praktijk probeert de deurwaarder zo snel mogelijk te achterhalen of een schuld überhaupt wel verhaalbaar is. Dat is zinnig voor alle partijen, benadrukt

Bakhuis. Want waarom zou een schuldeiser kosten maken als hij weet dat je die nooit weer terughaalt? Voor de burger is het ook beter om te voorkomen dat zijn schuldenpositie onnodig wordt verzaamd. De gerechtsdeurwaarders steken geen energie in een hopeloze zaak. Ze richten zich op de niet-willers, waardoor de rechterlijke macht wordt ontlast.

‘We willen toe naar de uitbreiding van de rol van de coördinerende deurwaarder’

Blijken de schulden problematisch te zijn, dan zou de deurwaarder moeten doorverwijzen naar de schuldhulpverlening. Die moet dan zorgen voor een duurzame oplossing. “Het doorverwijzen naar schuldhulpverlening is niet wettelijk geregeld”, aldus Bakhuis. “Maar het zou wel een best practice kunnen zijn binnen de KBvG. Gemeenten moeten dan wel beter terugkoppelen hoe de zaak is opgepakt.”

Transparantie

Hoewel het Nederlandse stelsel effectief en efficiënt is, kan het volgens Bakhuis beter. Een grote wens van de KBvG is meer transparantie over het totaalplaatje van alle vorderingen. Op initiatief van de beroepsorganisatie is het Digitaal Beslag Register (DBR) opgezet. Voordat een deurwaarder beslag legt, checkt hij in het register of er al een beslag is, zodat hij zijn inspanningen kan coördineren met

zijn collega. Het helpt ook bij het inschatten van de verhaalbaarheid van een vordering. Momenteel zijn alleen de gerechtsdeurwaarders bij het DBR aangesloten, maar de KBvG pleit ervoor dat in de toekomst ook de Belastingdienst en de gemeenten aansluiten, zodat het plaatje completer wordt. Snel een beeld hebben van alle vorderingen is belangrijk omdat schulden zo snel groeien, aldus Bakhuis. Ze rekent voor: “Het bestaansminimum is 1.900 euro. Iemand met een inkomen van zeg 2.600 euro heeft dan in principe 700 euro beschikbaar voor afbetaling van de schulden. Probleem is echter dat vaste lasten niet zo snel zijn af te bouwen. Dat maakt dat een eerste beslag vaak ook meteen een uitslaande brand veroorzaakt. De gerechtsdeurwaarders proberen daarvoor dan een zo goed mogelijke oplossing te zoeken.”

Inzicht in alle schulden

Een andere wens van de KBvG is eerder inzicht in het inkomen, zonder tussenkomst van de rechter. Ook dat helpt bij de afweging of het zin heeft kosten te maken. “Uiteindelijk willen we toe naar uitbreiding van de rol van de coördinerende gerechtsdeurwaarder, waardoor deze de regie krijgt over de verdeling van de gelden en het borgen van het bestaansminimum.”

Wat doet de gerechtsdeurwaarder?

De gerechtsdeurwaarder zorgt ervoor dat beslissingen van de rechter worden nagekomen. Als openbare ambtenaren werken zij onafhankelijk en onpartijdig. Alle in Nederland gevestigde gerechtsdeurwaarders zijn verplicht lid van de Koninklijke Beroepsorganisatie van Gerechtsdeurwaarders (KBvG). Dat is een publiekrechtelijke beroepsorganisatie (pbo) met een verordenende bevoegdheid.

Het Zweedse model - liever niet

Zweden kent een staatsinstituut waar alle schulden van alle Zweden worden geregistreerd. Dit Koninklijk Incassobureau (*Kronofogdemyndigheten*) kan zonder rechterlijk bevel beslagleggen en regelt ook de schuldhulpverlening. Iedereen kan alle financiële informatie van de geregistreerden opvragen, van schulden tot inkomen en bankgegevens. Enkele jaren geleden gingen er stemmen op om het ‘Zweedse model’ ook in Nederland te introduceren. Er reisde zelfs een delegatie Kamerleden af om het model te bestuderen. Het idee van ‘alles in één hand’ lijkt heel aantrekkelijk, erkent Bakhuis. Maar ze ziet toch vooral nadelen. “Het Zweedse instituut executeert én incasseert. De overheid houdt hier toezicht op diezelfde overheid.” In Zweden is niet alleen de Belastingdienst preferent, maar nog meer partijen. “Dat terwijl we in Nederland juist willen dat de Belastingdienst bij problematische schulden niet langer preferent is. Ook is er in Zweden geen afweging of het wel zin heeft om kosten te maken als duidelijk is dat mensen toch al niet meer uit de schulden komen. Ook het gebrek aan privacy – iedereen kan alles opvragen – zou in Nederland onacceptabel zijn.”

Verder lezen?

Armoede, schulden en ongelijkheid: een complexe relatie (Cok Vrooman)

J.C. Vrooman (2009) *Rules of relief: Institutions of social security, and their impact* (chapter 6: Poverty). The Hague: The Netherlands Institute for Social Research|SCP.

C. Vrooman, J. Boelhouwer & M. Gijsberts (red.) (2014) *Vershil in Nederland - Sociaal en Cultureel Rapport 2014*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

B. Goderis, B. van Hulst, J.M. Wildeboer Schut & M. Ras (2018) *De SCP-methode voor het meten van armoede; Herijking en revisie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

SCP (2019) *Armoede in Kaart 2019*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

J.C. Vrooman, B. Goderis, S. Hoff & B. van Hulst (2020) *Measuring poverty in the Netherlands: the generalised reference budget approach*. In: C. Deeming (red.), *Minimum income standards and reference budgets; International and comparative policy perspectives* (p. 169-183). Bristol: Policy Press.

SCP/CPB (2020) *Kansrijk armoedebeleid*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

S. Hoff, C. Vrooman, J. Iedema, J. Boelhouwer & J. Kullberg (2021) *Vershil in Nederland 2014-2020; Zes sociale klassen en hun visies op samenleving en politiek*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Een effectieve schuldenaanpak vraagt meer dan vroegsignalering (Nadja Jungmann)

Algemene Rekenkamer (2016) *Aanpak problematische schulden*. Den Haag: Algemene Rekenkamer

Bureau Bartels (2020) *Experimenten binnen schuldhulpverlening bij Nederlandse gemeenten*. Utrecht: Schouders Eronder

Berkhout, B., Baan, A., Broeks, L. Jungmann, N. & Wierenga, W. (2019) *Aansluiting gezocht! Verkenning aansluiting minnelijke schuldhulpverlening en wettelijke schuldsanering*. Utrecht: Berenschot/Hogeschool Utrecht

CBS (2020) *Schuldenproblematiek in Beeld*. Den Haag: CBS

Divosa (2022) *380 duizend signalen van betalingsachterstanden vaste lasten 8 duizend inwoners accepteerde*, Geraadpleegd op 2 augustus 2022
<https://www.divosa.nl/nieuws/380-duizend-signalen-van-betalingsachterstanden-vaste-lasten-8-duizend-inwoners-accepteerden>

Jungmann, N. & Kruis, G. (2014) *Het verhaal achter de cijfers*. Amsterdam/Utrecht: Regioplan/Hogeschool Utrecht

Jungmann, N., Lems, E. Vogelpoel, F. Van Beek, G. & Wesdorp, P. (2014) *Onoplosbare schuldsituaties*. Utrecht: Hogeschool Utrecht

Jungmann, N. (2020) *Hoe de onvrede in het schuldhulpstelsel begon*. In: *Justitiële verkenningen nr 1 2020*. Den Haag: Wodc

Jungmann, N., Oomkens, R., Madern, T., & Bartsch, M. (2021). *Ophogingen*. Zoetermeer: Panteia/Hogeschool Utrecht/Kredietbank Nederland.

Nationale ombudsman (2016) *Burgerperspectief op schuldhulpverlening*. Den Haag: Nationale ombudsman

Van Geuns, R. Mak, J. & Boonstoppel, E. (2021) *Van Schulden naar kansen*. Weten wat werkt. Bussum: uitgeverij THOTH

Van Waveren, B. Jungmann, N. & Noordam, A. (2022) *Verkenning stelsel schuldhulpverlening. Vier verbetermaatregelen*. Amsterdam/Utrecht: Regioplan/Noordam advocaten/ Hogeschool Utrecht

WRR (2016) *Eigen schuld? Een gedragswetenschappelijk perspectief op problematische schulden*. Den Haag: WRR

Terugdringen gezondheidsverschillen vraagt uitzicht op schuldenvrije toekomst (Jet Bussemaker en Robert Vonk)

RVS-advies Van schuld naar schone lei (2022)

RVS-advies Een eerlijke kans op gezond leven (2021)

Essay Gezondheidsverschillen voorbij. Complexe ongelijkheid is een zaak van ons allemaal (2020)

Leessuggestie van de NVVK

Meetbare en merkbare waarde van financiële hulpverlening: een nieuw perspectief / *Brede effecten van financiële hulpverlening voor hulpvrager, schuldeiser en maatschappij*. Rapport van NVVK en bureau Purpose, uitgebracht ter gelegenheid van het negentigjarig bestaan. (online versie beschikbaar op site NVVK)

De bundel Tijd voor toekomst. Denken over hulp bij financiële zorgen verschijnt ter gelegenheid van het negentigjarig bestaan van de NVVK in een oplage van 650 exemplaren. Overnemen van (delen van) teksten uit deze bundel kan alleen na schriftelijke toestemming van de uitgever.

Colofon

Utrecht, 2022

Uitgever

NVVK, vereniging van financiële hulpverleners

Productie

Auke Schouwstra en Geert van Dijk (NVVK)

Hoofd- en eindredactie

Peter Boorsma en Corien Lambregtse

Auteurs

Marco Florijn, Cok Vrooman,
Munish Ramlal, Nadja Jungmann,
Daniëlle van den Akker, Pauline Pisa,
Bernard ter Haar en Kitty Jong,
Jet Bussemaker en Robert Vonk

Aan de bundel werkten mee:

Edson da Graça, Reinarda Veneman,
Karim Bennamar, Marco Pastors,
Tjeerd Bosklopper en Chris Bakhuis-Van Kesteren

Vormgeving

Meine Steenbakkers

Fotografie

Peter-Arno Broer

Druk

WK Creatieve Communicatie

NVVK,
vereniging van financiële hulpverleners
Koningin Wilhelminalaan 5
3527 LA Utrecht
085 - 489 57 40
info@nvvk.nl

In 'Tijd voor toekomst, Denken over hulp bij financiële zorgen' geven zeven belangrijke denkers in evenzoveel essays hun visie op de ontwikkelingen rond schulden en het voorkomen en het oplossen daarvan in de komende tien jaar. In nog eens zeven interviews wordt deze problematiek van verschillende kanten belicht. Dit boek verschijnt ter gelegenheid van het negentigjarig bestaan van de NVVK in 2022.